

Bakalářská práce

Interpretace kulturního dědictví v neformálním vzdělávání

Studijní program:

B0111A190021 Pedagogická studia

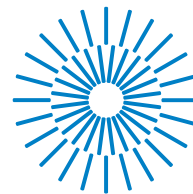
Autor práce:

Eliška Zouharová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D.
Katedra pedagogiky a psychologie

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Interpretace kulturního dědictví v neformálním vzdělávání

Jméno a příjmení:

Eliška Zouharová

Osobní číslo:

P21000330

Studijní program:

B0111A190021 Pedagogická studia

Zadávající katedra:

Katedra pedagogiky a psychologie

Akademický rok:

2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: navrhnout, realizovat a reflektovat vlastní vzdělávací program

Metody: didaktické postupy a metody Interpretace kulturního a historického dědictví

Požadavky na studenta: řešerše odborné literatury, pravidelné konzultace s vedoucí práce, návrh a realizace vlastního vzdělávacího programu

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: elektronická
Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

ČERVENÁ, H. 2011. *Ota a Hana Ledererovi: Osud židovské rodiny*. Praha.
DROBNÝ, J.; SIXTA, V. a kol. 2020. *Metodika a edukace soudobých dějin muzeu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.
HAVLŮJOVÁ, H. 2015. *Památky nás baví*. Praha: NPÚ.
KASPEROVÁ, D. 2011. *Vzdělávání židovských dětí a mládeže v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: FF UK.
POSSELTOVÁ – LEDEREROVÁ, H. 1997. *Máma a já: Tereziňský deník*. Praha: G plus G.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D.
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání práce: 7. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 25. dubna 2024

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D.
garant oboru

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

9. dubna 2024

Eliška Zouharová

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní docentce Daně Kasperové za vedení mé bakalářské práce a za její knihy, ze kterých jsem čerpala již během předchozího studia na Střední pedagogické škole a nyní na Technické univerzitě v Liberci.

Dále bych ráda ze srdce poděkovala své rodině, manželovi Oldřichovi, synům Kryštůfkovi a Vojtíškovi a své mamince za jejich mimořádnou trpělivost, nezištnou pomoc a podporu. V neposlední řadě děkuji svým spolužačkám Michale a Lucii, díky kterým se mé studium stalo radostí.

Anotace

Bakalářská práce navrhuje, realizuje a reflektuje vzdělávací program, který vychází z Interpretace kulturního dědictví v rámci neformálního vzdělání.

Práce se v teoretické části zabývá historií Židů v českých zemích a následně v Mladé Boleslavi. Obsahem praktické části je vzdělávací program pro děti 2. stupně ZŠ. Účastníkům přinese nové poznatky o osudu židovských obyvatel v jejich městě, ale jeho úkolem je především vyvolat prožitky, pocity a emoce.

Práce obsahuje pracovní list, dotazník, a fotografickou přílohu, díky které si děti budou moci události druhé světové války více přiblížit.

Klíčová slova

Interpretace, Židé, Mladá Boleslav, konstruktivismus, vzdělávací program, děti

Annotation

The bachelor's thesis proposes, implements, and reflects on an educational program based on the Interpretation of Cultural Heritage within the context of informal education.

The theoretical part of the thesis delves into the history of Jews in the Czech lands and subsequently in Mladá Boleslav. The practical part comprises an educational program designed for elementary school children (2nd grade). Participants will gain new insights into the fate of Jewish inhabitants in their town, but the primary aim is to evoke experiences, emotions, and feelings.

The thesis includes a worksheet, a questionnaire, and a photographic appendix, allowing children to engage more closely with the events of World War II.

Keywords

Interpretation, Jews, Mladá Boleslav, Constructivism, Educational program, Children

Obsah

1	Úvod	10
2	Židé v Čechách a na Moravě	11
2.1	Historie židovských obyvatel v českých zemích.....	11
2.2	Historie židovských obyvatel v Mladé Boleslavi.....	14
2.2.1	Židovská čtvrť.....	14
2.2.2	Mladoboleslavský židovský hřbitov.....	15
2.2.3	Jakub Baševi z Treuenburgu.....	15
2.2.4	Život v židovské čtvrti.....	16
2.2.5	Židé a druhá světová válka.....	18
2.3	Život, výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín.....	19
2.3.1	Vzdělávání židovských dětí v protektorátu.....	19
2.3.2	Život židovských obyvatel v terezínském ghettu.....	20
2.3.3	Výchova židovských dětí v ghettu Terezín.....	21
2.3.4	Výchova v dětských a mládežnických domovech.....	24
3	Východisko pro tvorbu vzdělávacího programu	27
3.1	Zásady dobré interpretace.....	27
3.2	Aktéři vzdělávacího programu – děti staršího školního věku.....	28
3.3	Konstruktivisticky pojaté vzdělávání.....	30
1.	Fáze – Evokace (zahrnuje i motivaci).....	30
2.	Fáze – Uvědomění.....	30
3.	Fáze – Reflexe.....	31
3.4	Popis programu.....	31
3.5	Forma vzdělávacího programu.....	32
4	Vzdělávací program – Život židovských obyvatel v Mladé Boleslavi	33
4.1	Motivace.....	33
4.2	Evokace.....	35
4.3	Uvědomění.....	36
4.3.1	První úkol pro děti – vyhledávání Stolpersteinů před domy.....	37
4.3.2	Druhý úkol pro děti – schránka a tajemnými dopisy.....	38
4.3.3	Úkol pro děti – překvapení před branou:.....	39
4.4	Reflexe s dětmi.....	41
5	Zhodnocení vzdělávacího programu	43

5.1	Reflexe	43
5.2	Klíčové kompetence	45
5.3	Sebereflexe	46
6	Závěr	47
	Seznam použité literatury	50
	Seznam internetových zdrojů	52
	Seznam obrazového materiálu	52
	Seznam příloh.....	53

1 Úvod

Cílem mé bakalářské práce je navrhnout, realizovat a reflektovat vlastní vzdělávací program, který se zabývá interpretací kulturního dědictví v neformálním vzdělávání a zaměřuje se na osudy židovských obyvatel v Mladé Boleslavi. Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí.

První se zabývá historií Židů v českých zemích v období od 10. do poloviny 20. století. Začíná příchodem židovských obyvatel na naše území, častými perzekucemi, které tyto obyvatele provázely téměř v každé době. Zmiňuje život v protektorátu a následně konečné řešení židovské otázky během 2. světové války, život v ghettu Terezín a roky poválečné. Práce dále popisuje život židovských rodin v Mladé Boleslavi, židovskou čtvrť, synagogu, židovský hřbitov, zvyky a tradice. Zachycuje smutnou kapitolu boleslavského hradu, kde zde byli internováni Židé ze širokého okolí a poté v roce 1943 transportováni do koncentračních táborů. Práce přibližuje život v Terezíně, tamější kulturu, vzdělávání dětí a mládeže. Velmi důležitým zdrojem informací je deník mladoboleslavské rodačky Hany Ledererové – Posseltové a její maminky, které přežily holocaust, jejich deportaci do Terezína a jiných vyhlazovacích táborů. Z této knihy jsou dětem během programu čteny úryvky, aby pravdivě přiblížily dění válečných let v Mladé Boleslavi, přinesly autenticitu a dětem pomohly vytvořit vlastní pocity a postoje k této kapitole dějin.

Druhá část se zabývá realizací vlastního vzdělávacího programu, který se uskuteční formou procházky – Memory walk. Program bude určen pro dějepisný seminář dětí 2. stupně ZŠ z Benátek nad Jizerou. Seznámí děti s místy spjatými s židovskými pamětihodnostmi města a s historií židovských rodin v Mladé Boleslavi. Vyhledají kameny zmizelých se jmény židovských obyvatel, kteří zahynuli v koncentračních táborech, prohlédnou si jejich domy na náměstí a pokusí se vcítit do pocitů lidí, kteří museli své domovy násilně opustit. Nakonec děti vyhledají místo, kde byli Židé z širokého okolí postupně shromažďováni a kde čekali na předvolání k transportu. Během programu budou seznamováni s místy, kde se tyto osudy odehrály, s příběhy, s historickými předměty a fotografiemi souvisejícími s tímto tématem. Dále je potřebný čas věnován reflexi, rozhovoru a odpovědím na otázky. Děti uvidí město jiným pohledem, než na který jsou běžně zvyklí. Uvědomí si, že se nejedná pouze o město automobilů, které tepe třisměnným provozem, ale o město, kterému se kdysi říkalo Jeruzalém nad Jizerou. (Goldmann, 1934, s.210)

2 Židé v Čechách a na Moravě

2.1 Historie židovských obyvatel v českých zemích

První písemné zmínky o přítomnosti Židů na našem území pocházejí z 10. století. V roce 906 jsou doloženy zprávy o obchodních kontaktech židovských obyvatel na Moravě, posléze přicházejí zprávy z Prahy. Další zmínky pocházejí z Kosmovy kroniky. Tyto zprávy popisovaly především cesty židovských kupců, kteří zde se svými obchodními karavanami procházeli a posléze začali zakládat kupecké osady. Činnosti, kterým se Židé věnovali, byl dálkový obchod, a proto se svým exotickým zbožím velmi významně přispívali k rozvoji místního obchodu a rozvoji měst.

Židovské obce podléhaly panovníkovi, kterému obyvatelé odváděli pravidelné židovské daně, díky kterým jim bylo umožněno se na tomto území trvale usídlit. Během 13. století postavení Židů začalo nepříznivě ovlivňovat kanonické právo. Židé byli nuceni vykonávat pouze některá povolání, a to především ta, která souvisela s peněžnictvím (půjčování na úrok). Do té doby kladný postoj obyvatelstva k Židům se postupně začal měnit. Díky privilegii, vydaném Přemyslem Otakarem II. v roce 1268, byl vztah k této skupině obyvatel právně ošetřen. Zakazoval jejich diskriminaci a zajistil židovskému obyvatelstvu bezpečnost a náboženskou svobodu. Vše však souviselo s vysokými finančními obnosy, které panovníkovi Židé odváděli. (Šedinová et al., 1997, s. 35–37)

Židovská privilegia byla později potvrzována i dalšími panovníky, ale například snaha Vladislava II. v roce 1499 o získání kontroly nad židovským regálem (výsadní práva panovníka), byla neúspěšná. Městské rady v 16. století dosáhly vypovězení Židů z královských měst (jediné výjimky tvořila Praha a Kolín).

Židovští obyvatelé se usadili ve větších obcích, kde jejich finanční a obchodní zdatnosti využívala šlechta a Židé začali působit na vnitřním trhu těchto panství. V Čechách žili židovští obyvatelé ve svých čtvrtích a ulicích, na Moravě se uplatňovala spíše uzavřená ghetta.

Zlatým věkem židovských dějin můžeme nazývat druhou polovinu 16. století, tedy období renesance. Působení královského dvora v Praze za vlády Maxmiliána II. a Rudolfa II. znamenalo pro židovské obyvatele kulturní a hospodářský rozvoj. Setkání s učiteli této doby (Brahe, Kepler), rozvoj židovského knihtisku, dále stavební činnost (stavba radnice, synagogy, špitálu, školy, lázní) poskytla Židům klidný život a jistou ochranu. Dále bylo možno

obchodovat, učit se novým řemeslům, vykonávat je a usazovat se po celém království. Významnou osobností byl Jehuda Liwa ben Becalel – rabi Löw, (Šedinová et al., 1997, s. 41–48) jehož díla – devět spisů – se věnují náboženské filozofii, pedagogice a etice.

Klidnou dobu v českých zemích ukončila třicetiletá válka, kdy došlo k omezení zemědělské výroby, mezinárodnímu obchodu a židovské obyvatelstvo bylo nuceno odevzdávat vyšší částky na vedení války. Dále byla narušena jejich privilegia, Židé se často museli účastnit jezuitských kázání nebo konfiskace hebrejských knih. Židovská privilegia potvrdil až císař Ferdinand v roce 1648. Přestože se Židé po třicetileté válce významně podíleli na obnově země, jejich počínání bylo neseno nelibě. V těchto letech přišlo na toto území mnoho uprchlíků z Polska, z Uher a vypovězení židovští občané Vídně, ale zemský sněm navrhl usnesení pro snížení počtu Židů v Praze. Tyto zásahy přerušila morová epidemie a velký požár židovského ghetta.

Poslední tragickou událostí, která se na konci 17. století obrátila proti Židům, byl inkviziční proces inscenovaný Jezuity proti údajným vrahům Šimona Abelese, v souvislosti s jeho zájmem o křest. V roce 1726 byl vydán familiánský zákon, který ukládá snížení počtu židovských rodin a dle nařízení se v každé rodině mohl oženit pouze nejstarší syn. Ostatní potomci museli zůstat svobodní nebo odejít ze země. Dále byly Židé odděleni od křesťanského obyvatelstva a sestěhováni do uzavřených čtvrtí.

Posléze, za vlády Marie Terezie v roce 1744, došlo k vypovězení židovských obyvatel z Čech, z důvodu obvinění z podpory Pruska. Po přímluvách české šlechty a úředníků, kteří se obávali o snížení hospodářského rozvoje země, císařovna povolila v roce 1748 návrat židovského obyvatelstva s podmínkou zaplacení toleranční daně. Zásadním obratem k lepšímu se stala reforma Josefa II., který vydal toleranční patent, jenž odstranil četná protižidovská opatření. Židé nemuseli nosit žluté označení na oděvu, mohli se vzdělávat, věnovat se živnostem, řemeslům a podnikání, pouze nesměli vlastnit půdu.

V roce 1787 museli židovští obyvatelé přijmout k dosavadním hebrejským jménům ještě osobní jméno a německé příjmení. V roce 1797 Židovský systemální patent tvořil základ právního postavení Židů a v roce 1848 rakouští Židé získali občanskou rovnoprávnost. Nejčastěji využívaným jazykem byla němčina, na venkově pak čeština. Bohoslužby byly slouženy hebrejsky, německy a od 30. let 19. století i česky.

Rozvoj hospodářství, podnikání, průmyslu a bankovníctví přinesl úspěch význačným židovským rodinám, které se přikláněly k německé asimilaci, což v Čechách přineslo rozdělení společnosti a protižidovské demonstrace v roce 1848. V roce 1899 se stal obětí protižidovských

nálad Leopold Hilsner z Polné, který byl obviněn z rituální vraždy a odsouzen. Toto obvinění kategoricky odmítl T. G. Masaryk, který působil jako advokát Hilsnera. (Šedinová et al., 1997, s.52–56)

Vznikem první Československé republiky byla opět uznána židovská národnost a přinesla pro Židy svobodu a všestranný rozvoj ekonomického společenského i kulturního života, rozvoj podnikání a významných továren (Kolben, Koh-i-noor, Solo Sušice), rozvoj spolků, organizací, včetně politických. Nově zvolená Židovská strana získala ve sněmovně v roce 1935 dokonce dvě poslanecká křesla. V kulturní oblasti se zde prosadilo mnoho významných spisovatelů, básníků, výtvarných umělců, hudebních skladatelů, divadelních i filmových umělců, kteří obohatili celou světovou kulturu. Velikému úspěchu se dále těšili židovští lékaři, vědci a další osobnosti veřejného života.

Židé byli během dlouhé historie pronásledováni ještě před nástupem Adolfa Hitlera k moci, ale přesto nejkřutější a zcela ojedinělé období zažili ve třicátých letech 20. století, kdy volby vyhrála německá nacistická strana NSDAP. Říšský kancléř Adolf Hitler navrhl „konečné řešení židovské otázky“, tedy likvidaci evropského židovského obyvatelstva. Z dnešního pohledu již můžeme tyto skutky označit slovy genocida, holocaust nebo šoa.

Různými prostředky bylo během 2. světové války zavražděno celkem 6 milionů evropských Židů. Nejvíce pak obyvatel Polska. V roce 1941 rozhodl Adolf Hitler o odstranění Židů z celého protektorátu a také z Berlína a Vídně. Zodpovědností za tuto činnost byl pověřen nový říšský protektor Reinhard Heydrich. Židovská náboženská obec byla nucena vypracovat seznam židovských obyvatel, kde kromě věku, pohlaví, bydliště a majetkových poměrů uváděla i zdravotní stav či pracovní způsobilost jednotlivých občanů. Tato kartotéka byla precizně zpracována a využita k transportům do koncentračních táborů.

Dne 20. ledna 1942 se na berlínském předměstí Wannsee konala konference, kde vystoupil Reinhard Heydrich a určil k likvidaci 11 milionů židovských obyvatel v Evropě od britských ostrovů až po Ural. Do roku 1942 bylo vyvražděno 750 000 židovských osob, zejména ze Sovětského svazu. Téměř všichni byli postříleni a pohřbeni do předem připravených hrobů. Další vraždy se týkaly i polských obyvatel a byly spáchány v uzavřených autech pomocí výfukových plynů. Od roku 1941 se začali budovat vyhlazovací tábory v Polsku – v Chelmnu, Sobiboru, Belžecu a Treblince. Nedaleko Krakova byl zřízen koncentrační tábor Osvětim, později ještě v blízkém okolí větší tábor Birkenau, kde našlo smrt v plynových komorách až

1,1 miliónů Židů. Právě proto se Osvětim a Birkenau stává synonymem pro nacistickou genocidu Židů.

Během 2. světové války z území Československa zmizelo více než 85 % židovského obyvatelstva. Z koncentračního tábora Terezín se po válce vrátilo 6 900 občanů a z vyhlazovacích táborů 3 371 osob. Ani po roce 1948 nebylo Židům v naší zemi přáno, a tak většina z přeživších odešla z naší republiky, aby mohla žít svobodně. (Kasperová, 2010, s. 35)

2.2 Historie židovských obyvatel v Mladé Boleslavi

2.2.1 Židovská čtvrť

Písemné prameny přesně neuvádějí počátky usazení židovského obyvatelstva v Mladé Boleslavi. První záznam lze dohledat v nejstarší městské knize z roku 1471. (Herčík, 2013, s.127)

Nejsilnější židovská komunita žila ve městě v polovině 18. století, kdy došlo ke značnému rozšíření židovské čtvrti. Ta se rozkládala nedaleko Staroměstského náměstí mezi ulicemi Bělská, Starofarní, Krajířova, Kateřiny Militké a již neexistující ulicí Synagogní. Nedaleko kostela Nanebevzetí Panny Marie stála v těsných uličkách synagoga, (Goldmann 1934, s. 210) která byla postavena zřejmě roku 1590 z milosti a za podpory císaře Rudolfa II. Po požáru židovského města v roce 1697 byla opravena a později, v roce 1878 rozšířena a obohacena o varhany. Půdorys této budovy byl obdélníkový a stavbu kryla břidlicová střecha. Do synagogy se vstupovalo vchodem z ulice, druhý vchod byl do dvora. Modlitebna byla zaklenuta valenou klenbou, která byla nesena pilastry s římsovými hlavicemi a zdobena štukem. Pro muže zde bylo vyhrazeno 228 míst a stejný počet tu byl také pro ženy, které ovšem seděly odděleně ve vyvýšeném patře. (Goldmann, 1934, s. 211)

Modlitebna v Mladé Boleslavi byla v 16. a 17. století spjata se školou, děti zde vyučoval rabín. Ve kterých místech škola přesně stávala, nelze určit přesně, pravděpodobně vlevo od synagogy směrem k hradbám. Po požáru města v roce 1859 byla zbudována škola nová, na městském parkánu v Krajířově ulici s výhledem na řeku Jizeru. Tato škola plnila svůj význam do roku 1908 a její budova se téměř jako jediná z židovské čtvrti dochovala dodnes.

2.2.2 Mladoboleslavský židovský hřbitov

Nejzachovalejší připomínkou židovského osídlení v Mladé Boleslavi je hřbitov o rozloze 13 475 m², který se nachází na strmém svahu tehdy na úplném okraji města. Nejstarší náhrobek, který lze datovat, je z roku 1604, (Fiedler et al., 1991, s. 163) ale patrně se zde nacházejí mnohem starší hroby, jejich stáří bez podrobné expertízy nelze určit. Jednotlivé deskové náhrobky (v Mladé Boleslavi jsou zastoupeny stély), jsou zasazeny kolmo do země a bohatě zdobené.

Do 19. století na náhrobcích najdeme jen hebrejské nápisy psané kvadrátním písmem. Je zde uvedeno jméno zemřelého, datum úmrtí či pohřbu a různá chvalořečení. Symboly, které zdobí náhrobní kameny (hebrejsky macevy), jsou velmi rozmanité. Zobrazeny jsou zde zvířata, rostliny, žehnající ruce, konvičky, šesticípá hvězda a podobně. Každý symbol má svůj význam a může nám o osobě, která je zde pohřbena, předat důležitou informaci. Na náhrobcích se tak často setkáváme s vyobrazením povolání zemřelých. U krejčích najdete nůžky, u lékařů lancety, u lékárníků moždíře, u hudebníků housle, u písařů husí brk, u učenců knihy a u rabína svitek Tóry apod. (Fiedler et al., 1991, s. 11–14) K mužským jménům je popřípadě připojeno, zda přísluší k rodu Kohenů či Levitů. Od 16. století se používá k snazší orientaci jméno pevné, např. Rosenbaum, Rosenberg, Lilienfeld nebo podle názvu obce, např. Melnik, Strašnov, Strenic, Brandejs, Kolín, Roudnic a názvů zemí, Polák, Moravec.

2.2.3 Jakub Baševi z Treuenburgu

Nejvýznamnější osobností, která je pohřbena na mladoboleslavském hřbitově, je Jakub Baševi z Treuenburgu. Tento cílevědomý muž, narozený v italské Veroně, přišel do Čech se svým bratrem Samuelem v 90. letech 16. století a usadili se v pražském ghettu. Baševi se zde výhodně oženil s dcerou nizozemského emigranta a brzy se vypracoval na dvorního dodavatele luxusního zboží na dvoře Rudolfa II. Kromě obchodu se zabýval i půjčováním peněz a díky svým schopnostem získal u dvora řadu výsad. Po Rudolfově smrti jeho obchodního talentu využíval i jeho bratr Matyáš II., který Baševiho nazval „svým dvorním židem“. Díky spolupráci s předními šlechtici se mu dostávalo značných privilegií, přestože byl židovského původu. V roce 1622 byl povýšen do šlechtického stavu s přídomkem „z Treuenburka“. (Herčík, 2013, s. 259–260)

Během třicetileté války organizoval vybírání daní pro potřeby císařské armády. Počátkem roku 1622 jmenoval Ferdinand II. konsorcium, jejímž členem se kromě Albrechta z Valdštejna a dalších vlivných mužů stal i Jakub Baševi. Členové konsorcia získali výhradní právo na výkup mincovního kovu a ražbu mincí. Ty byly ochuzeny o stříbro, které si ponechali členové konsorcia. Tím, že byla snížena hodnota ražené mince, bylo přivedeno finanční hospodářství země ke krachu. Baševi byl zatčen a na devět měsíců uvězněn. Od jeho aktivit se odvrátila celá židovská obec a veškerý jeho majetek v Praze byl konfiskován. Díky vlivnému spojenci Albrechtu z Valdštejna našel útočiště v Jičíně, kde se znovu pokusil obchodovat a podílet se na prosperitě frýdlantského panství. Po Valdštejnově smrti v únoru 1634 ztratil Baševi svého významného ochránce. Umírá brzy poté 2. května 1634 v Mladé Boleslavi přirozenou smrtí. Není jisté, jestli zemřel na jedné ze svých cest, anebo se skrýval v boleslavském židovském ghettu. Každopádně k jeho hrobu vedou cesty všech návštěvníků židovského hřbitova, aby se podívali na hrob prvního Žida, kterému byl udělen šlechtický titul. (Goldmann, 1934, s. 208)

2.2.4 Život v židovské čtvrti

Nejstarší záznam o koupi domu v Mladé Boleslavi Židem Izákem je z roku 1480. V knihách dědických z roku 1507 je zápis a doporučení, jak se mají chovat, jak obchodovat a půjčovat peníze. (Herčík 2013 s.127). Dalších dvanáct domů koupili Židé u hradeb v blízkosti kostela. V roce 1595 pořídili dalších sedmáct domů od emigrantů již v blízkosti Staroměstského náměstí. Po bitvě na Bílé hoře získali výsadu osvobození od daní a poplatků za jednorázově zaplacených 500 říšských tolarů. To se však nelíbilo obyvatelům města, pro které byli Židé zároveň velikou konkurencí. Stížnosti se týkaly například hluku a nepořádku kolem kostela v době konání nedělní bohoslužby. (Goldmann, 1934, s. 204–205)

Stížnost byla měšťany podána také proti ustanovení arcibiskupa, který Židům povolil prodávat maso v pátek, v neděli a ve svátek před službami božími. Židé se odvolávali na svá privilegia a bylo jim arcibiskupem vyhověno. Spor byl v roce 1647 vyřešen tím, že křesťanští řezníci mohli dohlížet na židovskou porážku dobytka a přičemž musela být přesně stanovena doba porážky a postup. Stížnosti byly na denním pořádku kvůli živnostem, které Židé provozovali. V roce 1648 jim bylo vytýkáno, že se zmocnili všech řemesel, obchodních aktivit ve městě, například dovozu soli, která byla vždy městským monopolem. Dále vlastnili všechna povoznictví a měšťané si jejich vozy najímali na cestu do Prahy nebo k cestám na úřady.

Židé si ročním poplatkem 50 kop grošů míšeňských zajišťovali i jiné výhody, například ochranu o židovských svátcích, dále byli zproštěny povinnosti ubytovat vojáky ve městě. Křesťané všechny tyto nespravedlnosti snášeli velmi nelibě, a proto město s Židy uzavřelo smlouvu, aby místo odvádění poplatků sobotáles a jarmarkáles přistoupili na roční poplatek 250 grošů míšeňských.

V letech 1680 a 1691 během morové epidemie onemocnělo a zemřelo mnoho židovských obyvatel. Pro nemocné byla pronajata chalupa na Ptáku a u Šabaka a kotce pekařské. Další ranou byl požár dne 19. května 1697 v židovské čtvrti, který vyšlehl z domu židovského primasa a zničil téměř celou čtvrť a částečně Staré město. Popeltem lehl kostel, zvonice, škola, novoměstská brána, pivovar. S touto událostí se lidé ve městě vypořádávali mnoho let a hněv vůči židovským spoluobčanům sílil.

Řešením se stala výměna Židy zakoupených domů po emigranech v blízkosti Staroměstského náměstí, za nové domy v židovské čtvrti. Přesto docházelo k dalším sporům mezi křesťany a Židy, tak jako po mnoho let předtím.

Další neštěstím byl požár ze dne 16. července 1761 v domě Žida Siskinda Hantschela. Ve velmi krátkém čase shořelo celé židovské město, synagoga, brána, škola, fortna, masné krámy, zvonice, děkanský kostel, radnice, špitál. Oheň se větrem rozšířil až na Nové město. Požár trval tři dny a zničeno bylo 48 domů. Na tento zničující požár byla vypsána veřejná sbírka Marií Terezií ve všech zemích monarchie. (Goldmann, 1934, s. 206–207)

Největší svobody se Židé dočkali za vlády Josefa II., kdy se svým oděvem již nemuseli odlišovat od křesťanů. Dále jim bylo nařízeno, dát si nová vlastní jména, získali možnost stěhovat se mimo ghetto, kupovat domy a v roce 1848 získali svobodu náboženskou i společenskou. Poslední požár, který ve městě vznikl, byl ze dne 28. května 1859 v domě pekaře. Oheň se rychle rozšířil a zničil během dvou hodin celkem 39 domů. Největší ztrátu utrpělo opět židovské město. Po tomto požáru již nově postavené Staré město dostává současnou podobu.

Protože byli Židé schopnými obchodníky, zakládali úspěšné firmy, které sídlily především v oblasti Ptáku a na Podolci. Velmi významný byl Ledererův lihovar, mydlárna Hudec a Khon, mydlárna V. Goldberga, textilka Eisner a Fuchs, škrobárna Morice Reisse. Dnes populární obchodní dům Bondy centrum se jmenuje po židovském majiteli železářství, který sídlil na Staroměstském náměstí a jehož potomci přispěli k realizaci této stavby. (Herčík, 2013 s. 127–128)

Stopu v literatuře zde zanechal Siegfried Kapper, překladatel Máchova máje do němčiny, který zde působil jako lékař. Zřejmě nejznámějším židovským rodákem je básník, spisovatel, novinář a malíř František Gellner, jehož život skončil na bojišti během první světové války. (Pravděpodobné datum úmrtí 13. 9. 1914 Halič).

Při sčítání lidu v roce 1910 žilo v Mladé Boleslavi 16 336 obyvatel a 402 obyvatel židovských.

V roce 1912 byla v Mladé Boleslavi na Výstavišti pořádána slavná severočeská výstava, kterou si nenechali ujít ani pražští Židé, kteří se ve velkém počtu do Mladé Boleslavi vypravili. Řečník Dr. Reiner zde promluvil o podstatě a významu česko-židovském. (Goldmann, 1934, s. 207)

Dvacet let první republiky přineslo městu úlevu a značný rozkvět. Město se rozrůstalo, bylo zde význačnými architekty vystaveno mnoho významných budov a prosperitu přinesly nejen podniky židovských spoluobčanů, ale také například firma Laurin & Klement.

2.2.5 Židé a druhá světová válka

Konec tohoto plodného rozvoje a svobodné éry přinesla naší republice v roce 1938 Mnichovská dohoda a okupace německými jednotkami. V Mladé Boleslavi se ve vile JUDr. Meissnera, který byl zatčen, usídlilo gestapo a brzy začala vlna zatýkání. Ve městě byla založena odbojová organizace, ale její představitelé byli brzy zatýkáni a později zavražděni. České město bylo násilně germanizováno. Toho se ujal v roce 1941 vládní komisař JUDr. Klaus Honiger, původně Čech, který vyhrožoval krutými postihy všem, kteří se nepřizpůsobili novým pořádkům. (Herčík 2013, s. 44) Od 1. září 1941 vydalo říšské Ministerstvo vnitra nařízení, že jsou Židé povinni nosit na veřejnosti žlutou židovskou hvězdu s německým nápisem „Jude“. Dalším nařízením bylo zavření synagog pro bohoslužebné účely. Dále byl Židům zakázán vstup do divadel, galerií, muzeí a všech veřejných budov. Nesměli kupovat denní tisk, cestovat mimo místo svého pobytu a jejich potravinové lístky byly označeny písmenem J. (Herčík, 2013, s. 41–47)

Později bylo rozhodnuto shromáždit všechny Židy na shromaždištích před tím, než budou transportováni z měst do koncentračního tábora v Terezíně. V Mladé Boleslavi bylo vytvořeno shromaždiště na boleslavském hradě. Bylo zde postupně ubytováno 1043 židovských obyvatel z celého kraje. Na hradě bydleli Židé v krušných a nedůstojných podmínkách po několika rodinách pohromadě, bez nedostatku soukromí a pohodlí od roku 1940 do ledna 1943.

Židovská náboženská obec společně s internovanými občany se zde snažila vytvořit podmínky k alespoň trochu snesitelnému životu. Protože si lidé s sebou mohli vzít jen to nejnnutnější, většina věcí zůstala v jejich bývalých domovech. Ve velikých a studených prostorách zchátralého hradu vybudovali hygienické zařízení, kuchyň a rodinné kóje oddělené dekami a závěsy, které jim poskytovaly tolik potřebné soukromí. 13. a 16. ledna 1943 byli dočasní obyvatelé hradu odvedeni jednotkou německé ochranné policie Schutzpolizei na mladoboleslavské nádraží. Poté byli odvezeni do Terezína transporty C1 a Cm.

Někteří boleslavští občané byli posléze zařazeni do dalších transportů, jejichž konečným cílem byl vyhlazovací tábor Osvětim, Mauthausen a Bergen – Belsen.

Po válce se do Mladé Boleslavi vrátilo pouze 48 osob a na krátkou dobu zde byla obnovena židovská obec vedená předsedou Rudolfem Lekuerem, který pomáhal usnadnit život lidem již při pobytu na boleslavském hradě a později v Terezíně.

Bohužel ani doba po 2. světové válce Židům nebyla nakloněna, a proto mnoho židovských obyvatel odešlo z Československa. V průběhu dalších 40 let bylo město značně přestavěno a mnohé stavby se dočkaly demolice. Ve městě se koncem 60 let prosadila panelová výstavba a dřívější historická sláva zůstala jen na starých fotografiích. Po židovských obyvatelích zde zbyl pouze klenot v podobě židovského hřbitova, který má to štěstí, že leží na odlehlém a skrytém svahu na okraji města.

2.3 Život, výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín

2.3.1 Vzdělávání židovských dětí v protektorátu

V židovském prostředí bylo vzdělání považováno za nejdůležitější majetek. Židé se od středověku vzdělávali v židovských školách a pravděpodobně kvůli tíživé situaci, která na ně střídavě doléhala, se řídili tím, že pouze vzdělání jim nikdo nemůže vzít. Již v roce 1933 uváděly noviny *Frankfurter Zeitung* zprávu, že pro obrodu duše německého národa je třeba vymýtit vše, co není německé. (Kasperová, 2010, s. 84) V letech 1933–1937 přesto návrhy na regulaci židovského školství prozatím nebyly přijaty. Změny začaly na konci roku 1938 a záminkou byl atentát v Paříži na zástupce říšského velvyslanectví Ratha, po kterém se

v Německu začaly šířit protižidovské nálady. Ty vyvrcholily křišťálovou nocí z 9. na 10. listopadu 1938, při které byly vypáleny židovské obchody, podniky a synagogy.

Po této tragické události byl dne 15. listopadu 1938 vydán výnos ministerstva školství, který s okamžitou platností zakazoval židovským dětem navštěvovat německé školy, protože „Žid nemůže sedět v jedné lavici s německými dětmi“. Ve velmi krátké době bylo nařízení realizováno a židovské děti se měly dále vzdělávat pouze v židovských školách nebo se učit doma. Toto vzdělávání bylo zatím tolerováno, „neboť postupným vysídlováním Židů těchto škol postupně ubyde, až nebudou potřeba“. (Kasperová, 2010, s. 84–89)

Koncem roku 1941 začaly v Německu deportace židovského obyvatelstva na východ a po konferenci ve Wannsee 20. ledna 1942 se nacionální socialisté dohodli na „konečném řešení“ židovské otázky. Proces likvidace židovského národa začal ihned poté v koncentračních a vyhlazovacích táborech, zejména v Polsku, Německu a Rakousku. V rámci urychlení a zjednodušení tohoto úkolu se v praxi osvědčily plynové komory poprvé vyzkoušené v Osvětimi.

Na konci školního roku 1942 bylo ministrem pro vzdělávání, vědu a osvětu studium židovských žáků na školách ve třetí říši a v protektorátu jednou provždy ukončeno.

2.3.2 Život židovských obyvatel v terezínském ghettu

Terezín, malé město v severních Čechách na soutoku Labe a Ohře, vystavěné jako pevnost za císaře Josefa II. se nezapomenutelně zapsalo do povědomí lidí během války a po válce.

Ještě předtím, než bylo na zámku Wannsee rozhodnuto o likvidaci všech židovských obyvatel, byl 24. listopadu 1941 v Terezíně zřízen sběrný tábor. Celkem 526 transportů s 139 654 Židy postupně přijíždělo do Terezína z protektorátu, říše, Rakouska, Slovenska, Dánska a Nizozemí. Jen z protektorátu přijelo 122 transportů s 73 608 židovskými obyvateli. Již počátkem roku v lednu 1942 nařídili Němci židovské radě, aby navrhla a připravila seznamy vězňů, určených k transportu na východ. První dva vlaky s Židy putovaly na smrtící pout' do Rigy a v březnu další do tranzitního ghetta v polské Izbici. (Čapková a Hiller, 2022, s. 286) Dále osmnáct transportů odjelo do vyhlazovacího tábora Treblinka a počátkem roku 1943 několik transportů do Osvětimi-Birkenau. V roce 1944 čtyři vlaky do Bergen–Belsenu a posledních jedenáct transportů odjelo ve stejném roce do Osvětimi. (Čapková a Hiller, 2022, s.290)

Do Terezína bylo z Německa a z Rakouska deportováno mnoho Židů nad 65 let, kterým byla přislíbena potřebná péče starobního tábora, jejíž propaganda sloužila k uchláhlení veřejnosti. Staří lidé tvořili v táboře až 33% obyvatel. Životní podmínky v ghettu byly sice o něco lepší než v jiných koncentračních táborech, přesto Židé umírali na podvýživu, infekční nemoci a epidemie. Malý životní prostor na jednoho obyvatele ghetta, špatné hygienické podmínky a nedostatečná strava si brzy vybraly svou daň. Selektce starých osob tedy probíhala i bez transportů do vyhlazovacích táborů a jejich počet se postupně reguloval. Od srpna do října 1942, kdy byl počet obyvatel v ghettu vůbec nejvyšší, zde zemřelo více než 10 tisíc židovských obyvatel během epidemie a hladem. (Čapková a Hiller, 2022, s. 287)

V roce 1942 se začaly objevovat informace o likvidaci židovského obyvatelstva a bylo nutné, aby se přistoupilo k vyvrácení této reality. Dle příkazů Himmlera bylo nařízeno přebudování ghetta na „Židovské sídliště Terezín“, kde lidé bydlí spokojeně mezi svými, žijí sportem, kulturou a spokojeným životem. Proces, který následoval, trval rok a z Terezína bylo odvezeno 17 tisíc vězňů, aby uvolnili přeplněné město. Delegace Mezinárodního červeného kříže přijela do „uklizeného a zkrášleného města“ dne 23. června 1944 a po pečlivě navržené a připravené trase prošla a zároveň pořídila snímky idylického města. V ghettu vznikla kavárna, obchod s potravinami, pekárna, lékárna a hudební pavilon. Ulice byly označeny názvy a lemovaly je lavičky. Nacisté pro Židy zinscenovali kulturní program, např. koncerty a přednášky. Lidé hráli fotbal a sehráli divadelní představení. Delegace červeného kříže byla spokojena a ve své zprávě uvedla, že „jen málokde je tak dobře postaráno o zdraví obyvatel jako v Terezíně.“ (Čapková a Hiller, 2022, s. 289)

Aby bylo toto úsilí o šťastném životě Židů v Terezíně náležitě vytěženo, byl krátce poté osloven berlínský režisér Gerron, který v Terezíně natočil propagandistický film. Snímek, který pomohl veřejnosti uvěřit, že stav věcí je v pořádku, a zavřel oči před případnými pochybami. (Kasperová, 2010, s. 97–102)

2.3.3 Výchova židovských dětí v ghettu Terezín

Výchovné principy vychovatelů v Terezíně vysvětlují, jakým způsobem fungoval složitý systém péče o děti a mládež v těžkých podmínkách ghetta.

Tuto péči vykonávalo oddělení Jugendfürsorge, tedy židovská rada starších, která byla zcela závislá na vůli a rozhodnutí SS komandatury. Toto oddělení terezínské samosprávy se v tomto

„tragickém zápase o přežití“ staralo o děti od 4 do 16 let a mládež do 18 let a mělo za úkol dětem usnadnit pobyt v Terezíně a zabránit fyzickému a psychickému strádání a ušetřit děti i případných následků v budoucím životě. (Křížková, 1976, s. 197)

Mezi vrcholné představitele terezínské židovské samosprávy patřili Židé Edelstein, Eppstein a Murmmelstein. Tito lidé se zasloužili o lepší péči pro své budoucí pokolení a o pokračování židovského národa. Ač se jejich skutky liší v očích odborné veřejnosti, lze předpokládat, že jednali v dobré víře a doufali v další existenci svého národa. Oddělení spravovalo organizačně-technické a personální záležitosti, evidence dětí a mládeže, výchovnou péči, organizaci volnočasových aktivit, pracovní nasazení v zemědělství, sociální péči, materiální zabezpečení dětí, výživu, ošacení, dětské domovy, domov pro obtížně vychovatelné děti a mládež, domovy pro pracující mládež. (Kasperová, 2010, s. 108–109) Vedoucím oddělení Péče o děti a mládež byl Egon Redlich, který se ujal této funkce a jeho pedagogické schopnosti byly kladně hodnoceny. V neposlední řadě je třeba zmínit Alfreda Hirsche, sportovce, který podněcoval u dětí a mládeže zájem o sport, podporoval kondici, pečlivou osobní hygienu a péči o zdraví.

Výchovné principy vychovatelů v táboře jsou shrnuty v několika dokumentech z roku 1943 (Kasperová, 2010, s. 115–128), které se zabývají ideovým směřováním výchovy v ghettu, dále výchovnými cíli a prostředky a sociálními a zdravotními podmínkami v domovech.

Leo Janowitz, vedoucí Edelssteinova sekretariátu ve své zprávě o ideovém směřování výchovy poukazuje na nedostatečné materiální vybavení, které znesnadňovalo vzdělávání a výchovu dětí. Prostředky byly nuzné a až časem bylo shromážděno potřebné materiální zabezpečení. Další problémem, který Leo Janowiz zmiňuje, je absence jednotného ideálu židovského společenství v Terezíně. Střet různých názorů prostupuje všemi zprávami a podle Janowize je nutné si ujasnit své vlastní přesvědčení, duchovní názory a směřování. Píše, že je třeba, aby se výchova ubírala k jednotlivci, tedy k sobě, k ostatním lidem, k práci a tím jedinec upevňoval vlastní hodnoty a národní uvědomění.

Profesor Israel Kestenbaum opět upozorňuje na odlišný postoj jednotlivců k sionismu, přesto však apeluje na tuto výchovu a tradiční prvky židovské kultury. Je si vědom nutnosti dodržování společného vzdělávacího cíle a židovské výchovy. Ve své zprávě píše: „Je povinností poznat židovské zvyky a židovský styl. Obzvláště důležité je seznámit se s národní historií. Jen tak může mládež pocítit hodnotu vlastního národa, který byl schopen takových obětí jako žádný jiný.“ (Kasperová, 2010, s.117)

Zpráva Franze Kahna porovnává základní znaky výchovy, tedy život, stav a požadavky společnosti, které v tomto provizoriu nelze přesně směřovat. Pokládá tedy za důležitou výchovu ke kolektivní odpovědnosti a židovství.

Již zmíněný Egon Redlich, vedoucí Jugendfürsorge, pokládá za důležitou výchovu ke světonázoru a celospolečenskému kontextu. Mládež by měla pochopit „tisíciletý nelehký židovský osud“ a poučit se z chyb. Sionisté by se dle Redlicha měli více otevřít společnosti tak, aby dokázala pochopit „židovského člověka“ a vyvarovala se různých forem diskriminace. Život v ghettu byl podle Reilicha bojem o každodenní potřeby člověka, vychovatel plnil všechny sociální role a měl dávat ten nejlepší příklad.

Zpráva Oty Kleina staví vedle sebe sionisty a asimilanty, tedy osoby již přizpůsobené většinové společnosti, jejichž odlišné názory se zde střetávaly. Sionisté prosazovali názor, že je třeba dát židovské výchově ideový podklad, a ne pouze plnit vydané židovské směrnice. Střet byl vyřešen důslednou nepolitickostí terezínské výchovy, která ovšem byla jen těžko realizovatelná. Výchova zde měla být názorově pestrá a neměla směřovat ani k asimilaci, ani k jednostranné židovské výchově.

Zprávy o výchovných cílech a prostředcích zaznamenává významný člen terezínské samosprávy Ing. Otto Zucker. Popisuje vznik oddělení Péče o děti a mládež, společný domov pro chlapce v budově L 417 a pro dívky v domě L 410. Nevýhodou tohoto společného soužití byla separace od rodičů, jejich péče a lásky, v případě, že děti rodinu ještě měly. Výhodou ovšem byla lepší strava, ošacení, hygienické zázemí, teplo, výchovné a sportovní aktivity. Děti byly vychovávány k životu ve společenství a vychovatelé podporovali individualitu každého jedince. Dobrý vychovatel dětí a mládeže měl být autoritou „otcovskou“, s přátelským a pečujícím vztahem k dítěti, uvádí Zucker.

Vedoucí vychovatelka dívčí v budovy L 410, Rosa Engländerová, nadřazovala výchovu člověka nad jeho genetické předpoklady. Tento Kantův model uplatňuje v Terezíně při výchovném rozvoji kladných stránek dítěte a sebevýchovy. Vychovatelův úkol je dle Engländerové rozpoznat, kdy je nejlepší okamžik, aby se dítě osamostatnilo a bylo za sebe zodpovědné. Směr dítěti ukázat, avšak nenutit. Tento směr měl pomoci zvládat dítěti těžký úděl života v ghettu.

Další osobností, která se věnovala v terezínském ghettu výchově dětí a mládeže byla Berta Freundová, která popisuje vychovatele jako umělce a duchovno a psychično jako nejjemnější instrument. Dítě má být rozvíjeno harmonicky, a tak přistupovat k jeho duši. Freudová píše: „Vše pěkné, vznešené a skutečné, přítomné právě v umění, mělo tvořit tři hlavní výchovné

prostředky umělecké výchovy. Prožitek a jeho význam pro život a vývoj dítěte získaly v Terezíně vysokou hodnotu.“ (Kasperová, 2010, s. 123)

Doktorka Gertrud Baumlová chápe těžkosti života v Terezíně, vychází z této provizorní situace a také z pozitivního přístupu ke společenství vytvořenému na nových základech. Preferuje osobní příklad vychovatelů, výchovu dětí ve skupině a pozitivní vztah k pracovním činnostem.

Posledním zmíněným, ale velmi významným členem oddělení Péče o dítě a mládež je Fredy Hirsch. Ve zprávě zmiňuje těžkosti života v ghettu a šlechetné činy jako je pomoc druhým, lidskost, zodpovědnost ke světu. Setkává se zde ale i se zápornými charaktery, které se v této nelehké době mezi lidmi projevily. Život v domovech měl dávat dobrý příklad, nastavit v dětech správné životní hodnoty a vést je ke sportu. Dítě by mělo mít sportovního ducha a dobrý charakter s „pevnou páteří“.

Zprávy, které se zabývají sociálními a zdravotními podmínkami v domovech, popisují každodenní realitu života v ghettu. Přestože děti a mládež žily v domovech v lepších podmínkách než jejich rodiče a prarodiče, sehnat potřebné věci byl úkol nadlidský. Velmi důležitá byla pomoc dětských lékařů, sociálních pracovníků, technického personálu a podobně. Bez těchto osob by se vychovatelé jen těžko vyrovnávali s různými těžkostmi, jako je odloučení od rodiny, denní péče, nemoci, epidemie nebo materiální zabezpečení. Život ve skupině přinášel pozitiva a neznamenal potlačení různosti názorů dětí. Byla zde kladena pozornost na autonomii jedince a tradiční náboženské přesvědčení.

Přestože nikdo nevěděl, kam se osud židovských obyvatel ubírá, všichni vychovatelé, ačkoli jejich názory byly různé a přinášely mnoho sporů a otázek, se snažili dojít do smysluplného a chvályhodného cíle.

2.3.4 Výchova v dětských a mládežnických domovech

Poté, co z Terezína odešlo veškeré civilní obyvatelstvo, bylo zde 1. července 1942 otevřeno ghetto. Z počátku bydleli rodiče s dětmi pohromadě. Jelikož ženy a muži byli ubytováni odděleně, děti zůstávaly s matkami a chlapi po dvanáctém roce s otci. Protože rodiče během dne pracovali, zůstávaly děti v kasárnách samy bez jakéhokoliv vedení. Proto bylo židovskou samosprávou rozhodnuto o nutnosti zlepšení podmínek života dětí v táboře a zároveň se postarat o správnou výchovu dalšího pokolení.

První domov pro chlapce byl vybudován v Sudetských kasárnách a v kasárnách žen měly své oddělení dívky. Později byly domovy přestěhovány do budov po bývalých civilních obyvatelích.

Malé děti žily v dětských domovech, starší v domovech mládežnických. Děti byly děleny podle věku, pohlaví a mateřského jazyka.

Nejtěžší byla situace na oddělení maličkových dětí L 318 od čtyř do devíti let. Vychovatelé se snažili těmto malým dětem odtržených od matky, traumatizovaných odchodem z domova vynahradit láskyplné prostředí, což bylo velice náročné nejen pro děti, ale i pro vychovatele.

Chlapecký domov L 417, který byl přestěhován do budovy bývalé školy, vedl Ota Klein. Chlapci zde částečně řídili vlastní samosprávu a poprvé si mohli uvědomit výhody a nevýhody společného života v domově, různost názorů apod. Učili se samostatnosti a zodpovědnosti, dále byli vedeni k pečlivé hygieně a pořádku. Chlapci se ráno učili, ovšem tajně, protože školní vzdělávání bylo zakázáno. Odpoledne se věnovali zkoušení divadelních představení, zpěvu, cvičení, malování, výrobě dětských časopisů, z nichž některé se dochovaly dodnes. (Kasperová, 2010, s. 135–137)

Jedním z chlapců, žijící v chlapeckém domově, byl Jiří Brady, který se o svém pobytu v ghettu zmiňuje. „Šťastnou náhodou jsem se ocitl právě mezi chlapci, jejichž vedoucí byl Valtr Eisinger. Vytvořil nám za zdmi ghetta, v malé místnosti přeplněné třípatrovými kavalcí, nový poutavý svět.“ (Křížková, 1976, s. 194–195)

Valtr Eisinger vedl děti k psaní textů, básní a přivedl je na myšlenku vzniku ilegálního časopisu s názvem Vedem, který zde zanechal svědectví nejmladší vězněné generace. Tyto verše, próza i obrázky terezínských dětí byly v sedmdesátých letech vydány knižně pod názvem „Je mojí vlastní hradba ghatt“.

Ze stovky chlapců z budovy L 417 se osvobození dočkalo pouze patnáct z nich, jedním byl již zmíněný Jiří Brady, pozdější autor knihy Hanin kufřík, která byla přeložena do 35 jazyků.

První dívčí domov L 410 byl zřízen v budově bývalé vojenské zprávy na náměstí. Domov vedla Růžena Engländerová, která si zakládala na pevných hodnotách jako důstojnost člověka nebo víru v smysl existence.

Dívky byly na jednotlivých odděleních rozděleny dle věku. Věnovaly se každodenní výuce a manuální práci v zahradnictví, v pletací a šicí dílně. Dívky trpěly nedostatečnou výživou,

častými infekčními nemocemi, psychickým strádáním života odtrženého od své rodiny a rodinného prostředí.

Tak jako chlapci, i dívky si zde mohly vytvářet vlastní samosprávu. Domov byl veden v sionistickém duchu, společenství, kde je každý člen stejně důležitý a prací, ať duševní nebo fyzickou, dosáhne svého cíle.

Dívky byly vzdělávány v matematice, češtině, hebrejštině, angličtině, latině, dějepisu, výtvarné výchově a podobně. Velký vliv na ně měla akademická malířka Friedl Dicker–Brandejsová.

Za osobností Friedl Dicker–Brandejsové stojí tisíce kreseb, které se po hodinách výtvarné výchovy dochovaly. Tato vídeňská malířka, žijící s českým manželem v Praze a v Hronově, po transportu do Terezína pracovala v malířské dílně a vyučovala děti kreslení. Povzbuzovala dívky k výtvarnému vyjádření, které bylo pro ně také formou jakési terapie. Její metody byly moderní, děti měly možnost se svobodně výtvarně vyjádřit bez dodržování jakýchkoli norem. U dívek byla tato osobnost velmi oblíbená a vyhledávaná, jejím cílem nebylo učit děti technice kreslení, ale důležitá byla její víra ve vlastní schopnosti, svět a naději. Friedl Dicker–Brandejsová zemřela počátkem října 1944 brzy po svém příjezdu do Osvětimi v plynové komoře. (Kasperová, 2010, s.177)

Práce vychovatelů v Terezíně byla nepostradatelná, ačkoli se o ní moc nemluví. Jejich péče, určená dětem různých věkových kategorií, pomáhala překonat tuto těžkou dobu, uchovat morální hodnoty a pokračovat aspoň částečně ve vzdělávání a rozvoji dětí.

Nikdy nemůžeme pochopit, co vedlo jednu národnostní skupinu k vyvraždění šesti milionů lidí odlišného vyznání, nebo jinak nepohodlné obyvatele Evropy. Jediné, co můžeme udělat, je o holocaustu mluvit, učit a vést děti a mladé lidi k toleranci, zodpovědnosti a světonázoru.

3 Výhodisko pro tvorbu vzdělávacího programu

3.1 Zásady dobré interpretace

Program, který zde realizují, je tvořen dle zásad dobré interpretace. Jejím úkolem je seznámit děti s naším kulturním nebo přírodním dědictvím hravou a tvůrčí formou. Děti se zde zamýšlí nad tématem, kladou si otázky, seznamují se s novými poznatky, které porovnávají s vědomostmi, které o tématu mají, vytvářejí a upravují si názor. Interpretace provokuje pozornost dětí, oslovuje je, protože se vztahuje k našemu životu a odhaluje věci, které nejsou na první pohled vidět, odkrývá hlubší smysl, za pomoci původních objektů, přímé zkušenosti a ilustrativních prostředků. (Dobra interpretace.cz)

Z historického hlediska se můžeme s interpretací setkat již okolo roku 460 př. n. l. v souvislosti s návštěvami egyptských pyramid. Další písemné zmínky o placených průvodcích najdeme i v Řecku a v Římě v 2. století našeho letopočtu. Ve středověku se interpretace váže především na poutníky a v renesanci cesty šlechticů za antickými památkami. Romantismus přináší zájem o přírodu, typizované scenérie jsou obohaceny o duchovní rozměr a vystižení genia loci. V 19. a 20. století se interpretace dostává do popředí zájmu, je zpřístupněno mnoho historických památek, národních parků, chráněných krajinných oblastí a jsou zaměstnáni první placení průvodci.

Významným propagátorem interpretace byl Freeman Tilden, který stanovil principy a teorie interpretace dědictví. Jeho kniha *Interpreting Our Heritage* z roku 1957 se stala základní literaturou v tomto oboru. Tilden se zabýval cestováním po národních parcích, objevoval nové metody a postupy, které měly vést k přístupu interpretace amerického dědictví občanům.

V 70. letech 20. století se obor interpretace přírodního dědictví začíná opírat o pedagogiku, psychologii a marketing. V současné době jej lze studovat na dvou univerzitách v České republice.

Zásady dobré interpretace podle Tildena:

1. Každá interpretace, která nevztahuje vnímané k jednotlivci, jeho osobnosti nebo životní zkušenosti, bude sterilní.
2. Interpretace není poskytování informací. Jakkoliv každá interpretace obsahuje informace, nepředává je, ale zjevuje jejich hlubší smysl a souvislosti.

3. Interpretace funguje pomocí provokace, nikoliv instruktáže.
4. Interpretace by měla představovat celek, ne pouze jeho části. Stejně tak by se měla vztahovat k celému člověku – dotknout se co nejvíce smyslů a srdce.
5. Interpretace je umění, které kombinuje řadu dalších umění. Do jisté míry je možné se mu naučit.
6. Interpretace zaměřená na děti není pouhým zjednodušením interpretace pro dospělé. Řídí se od základu jinými zásadami.
(Dobra interpretace.cz)

3.2 Aktéři vzdělávacího programu – děti staršího školního věku

Při přípravě programu je nutné se zaměřit na věk žáků, se kterými budu pracovat. Ráda bych vzdělávací program uchopila tak, aby zanechal v dětech prožitky a emoce a aby se dokázaly vcítit do života lidí, kteří tu byli před námi. Vzdělávacího programu se budou účastnit děti z osmých a devátých tříd ZŠ, kteří si vybrali dějepis jako svůj volitelný předmět. Jedná se o věkovou kategorii dětí od 13 do 15 let, tedy starší školní věk.

Období staršího školního věku neboli adolescence začíná nástupem puberty. (Thorová 2015, s. 414) Raná adolescence trvá zhruba od 12 do 15 let věku dítěte, poté přichází období pozdní adolescence, které trvá přibližně do 18 let. Vývoj ve starším školním věku probíhá ve všech důležitých stránkách osobnosti, biologické, psychické i sociální.

U dítěte je v tomto období zvýšená produkce pohlavních hormonů, nápadné fyzické změny a jsou zde patrné emoční výkyvy nálad, rozvíjí se kognitivní i sociální funkce, abstraktní myšlení a uvažování. Toto období klade na adolescenta velké nároky psychického charakteru a množství tělesných změn.

Dospívajícího charakterizuje osamostatňování od rodičů. Emoční proměna tohoto vztahu je většinou pozitivního charakteru, avšak postavená v jiné rovině. Adolescenti své rodiče zahrnují kritikou, nechápou je, ale zároveň však potřebují jejich výchovnou pomoc, určování hranic, sdílení hodnot a podporu.

Důležitým znakem dítěte ve starším školním věku je dle Eriksona „hledání vlastní identity“, přičemž dospívající přemýšlí o tom „kdo je, čím by chtěl být, proč je na světě“ a začíná se zabývat smyslem života. (Thorová, 2015, s. 419)

Citlivý dohled nad dítětem v tomto období vede k prevenci pozdějšího rizikového chování. V rodinách, kde děti nejsou podporovány, může dojít k výchovným problémům a příliš brzké odpoutání od rodičů má většinou negativní vliv.

Velmi významnou roli dospívajícího hraje sociální prostředí a vztahy, které navazuje s vrstevníky. Ty jsou v tomto období nejdůležitější. Adolescent se více zaměřuje na sebe, hledá vlastní životní styl, nové vzory, hodnoty, cíle, postoje, ideály, experimentuje a ztotožňuje se stejně starými lidmi. Patrný je rozvoj morálního myšlení, vznik ideálů, morálních principů, ovšem také absence životních zkušeností a moudrosti.

Velmi významnou sociální rolí v životě dospívajícího jedince je role žáka či studenta. Ve škole získává své místo ve třídní hierarchii a řeší každodenní vztahy s vrstevníky. Jeho pozici určuje sociální přitažlivost, míra prestiže, seberealizace a způsob prosazení.

Žák se vyhraňuje kritičností k učiteli, k obsahu učiva a celkově k fungování školy. V případě, že učivo žáka neoslovuje, těžko se jej učí. (Vágnerová, 2012, s. 364) Záleží, jakou metodou učitel poznatky předá, aby žáka zaujal a dokázal se s učivem ztotožnit. Důležitá je tedy osobnost učitele, jeho umění nadchnout, být empatický, spravedlivý, stálost v názorech a odborná připravenost. Přes značnou snahu „být dobrým kantorem“ je práce učitele se žáky v období adolescence velmi obtížná. Negativismus, časté odmítání požadavků žáků je dáno ještě jejich nezralým způsobem, afektivním chováním a nejistotou. (Vágnerová, 2012, s. 365)

Učitel by se měl vyhnout nadřazenému a povyšujícímu způsobu jednání vůči žákům, dále posilovat jistotu dospívajících a prostřednictvím pozitivní zpětné vazby i kladně ovlivňovat jejich motivaci ke školní práci. (Vágnerová, 2012, s. 371)

Sociální učení se odehrává především ve skupině, tedy ve školní třídě, s jejíž identitou se dospívající ztotožňují. Zde se snižuje individuální zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty. (Vágnerová, 2012, s. 371) Velmi důležité je být pozitivně hodnocen a mít výhodnou pozici. Dále zde hrají roli vlastnosti a intelektové schopnosti jedince a aktivní přístup ke skupinovému životu. V případě, že je dospívající vyloučen ze skupiny, může dojít k ohrožení sociálního a emočního vývoje, jejímž rizikem je začlenění se do jiné, často problémové skupiny.

Proto je úkolem učitele komplexně sledovat a porozumět chování dospívajících, těchto vědomostí využívat pro rozvoj edukačních procesů a případnou korekci nevhodného chování žáka. Pak může dojít hlubšímu pochopení žákovy osobnosti.

3.3 Konstruktivisticky pojaté vzdělávání

Hlavním východiskem konstruktivisticky pojatého učení není předávání hotových poznatků. Žák je hlavním činitelem a jeho učení je založeno na vlastní aktivitě, sociálním rozměru učení a na jeho vzájemném působení s okolím. Učitel zde hraje roli mentora neboli průvodce. Žák není při konstruktivistickém učení pasivní a nepřijímá hotové informace, naopak aktivně tvoří a konstruuje. Poznávané jevy jsou žákem vnímány, zakoušeny, prožívány a poté lépe zapamatovány.

Opakem konstruktivistického modelu učení je transmisivní styl výuky. Ta byla notně využívána v minulosti, kdy žák poslouchal výklad a tyto nové poznatky se učil nazpaměť, bez toho, aby pochopil jejich smysl.

Principy konstruktivistického modelu učení se zabývají vývojovými specifikami žáka v oblasti biologického, psychického i sociálního vývoje. Při přípravě vzdělávacích programů je tedy nutné zaměřit se na věkovou kategorii jedince, na vzdělávací cíle programu a ty stanovovat vždy v souladu s vývojovými a vzdělávacími potřebami žáka.

Příprava programu musí být promyšlená, navazovat na sebe, propojovat se, mít vnitřní logiku. Dále je třeba, aby zvolenému cíli odpovídal obsah, metody, organizační formy vzdělávání a závěrečná reflexe. Učící se jedinec je aktivní, tvůrčí, přebírá iniciativu, stanovuje si další oblasti svého zájmu. Učení se pro něj stává nikdy nekončícím procesem.

Vzdělávací program E–U–R je tvořen těmito konstruktivistickými zásadami:

1. Fáze – Evokace (zahrnuje i motivaci)

Ve fázi evokace vedeme děti k tomu, aby si vybavily informace, které o probíraném tématu již vědí. Děti si sestaví vlastní vědomostní strukturu probíraného tématu, do níž si vloží nová fakta. Zde mají děti možnost si opravit chybné názory. Dále jsou vedeny k samostatnému přemýšlení a k vyjádření svých myšlenek. Děti jsou motivovány k řešení problému a k aktivní samostatné práci.

2. Fáze – Uvědomění

V této fázi se dítě učí a fixuje si učební látku. Setkává se s novými informacemi, např. čtením, poslechem přednášky, shlédnutí filmu nebo vlastním experimentováním. Je důležité udržet zájem dítěte, sledovat, zda rozumí novým informacím a tvoří kognitivní most mezi novými a starými vědomostmi.

3. Fáze – Reflexe

V první fázi reflexe je důležitým cílem podpořit děti k vyjádření myšlenek vlastními slovy, což přispěje k lepšímu zapamatování informací. Děti si tak upevňují nové poznatky a přetvářejí svá původní vědomostní schémata. V druhé fázi je cílem podpořit výměnu názorů mezi dětmi. Účastníci programu si navzájem sdělují své názory na nové vědomosti, a i to přispěje ke korekci vědomostního schématu. (Zormanová, 2012, s. 110)

3.4 Popis programu

Vzdělávací program, který jsem vytvořila, probíhá formou procházky paměti, tedy Memory walks (Arndt et al., 2021, s. 44–45). Jejím cílem je nahlížení na historická témata v prostoru a v čase. Zajímá se o lidské příběhy a osudy, jež se staly v místech, která máme možnost navštívit a lépe si představit osudy lidí, kteří v těchto místech žili a prožili svůj mnohdy i tragický osobní příběh.

Vzdělávací program začíná v místě, kde stávala mladoboleslavská synagoga. Děti si zde přiblíží život židovských obyvatel v našem městě. Mohou si zde uvědomit plynutí času, střídání lidských pokolení na určitém místě, množství tragických a smutných událostí spojených s městem v době před osmdesáti lety. Na místě se seznámí s předmětem spojeným se synagogou a budeme si klást otázky, které nás s tímto tématem napadají.

Dále na Staroměstském náměstí děti vyhledají tzv. Stolpersteiny a podle těchto kamenů zmizelých pochopí, jací lidé žili v těchto domech. Posléze si osobně vyzkouší, jaké je obdržet předvolání do transportu, zabalit si padesát kilogramů a vydat se na cestu do sběrného místa. Děti pochopí, jaké je přijít téměř o vše, co jim v životě patřilo. Pomocí předmětů každodenní potřeby, které si děti mohou prohlédnout, mohou více prožít pocity a emoce, pokud o tyto věci přijdou. Program obohatí čtení úryvků z knihy Hany Posseltové–Ledererové, které mohou děti přenést přímo do válečné Mladé Boleslavi a koncentračních táborů, kde Hana pobývala. Po skončení a společném vyhodnocení proběhne reflexe a zpětná vazba od účastníků. Děti se pokusí shrnout své pocity a myšlenky, které je během programu napadly. Při následné reflexi odpoví na otázky, jejíž nejzajímavější poznatky z programu uvádím v příloze.

Edukační program využívá konstruktivistických metod učení – E-U-R.

3.5 Forma vzdělávacího programu

Název programu: Život židovských obyvatel v Mladé Boleslavi,

procházka pamětí kulturního dědictví v neformálním vzdělávání

Organizační formy: skupinová i samostatná práce

Metody: slovní, názorně – demonstrační, inscenační

Pomůcky: starý kufř, osobní potřeby historického charakteru, replika židovského svícnu, obrázky s každodenními potřebami, psací potřeby, pracovní listy, dobové fotografie

Časová dotace: 60 minut

Místo konání: místo bývalé synagogy, Staroměstské náměstí, nádvoří hradu v Mladé Boleslavi

Klienti: žáci II. stupně ZŠ

Věk dětí: 14-15 let, heterogenní skupina žáků

Počet dětí: 25

Počet dívek: 13

Počet chlapců: 12

Délka trasy: 1,5 km

Cíle programu:

- ✓ účastníci si uvědomí historické kořeny a vzájemnou provázanost přítomnosti s minulostí v místě našeho bydliště
- ✓ pochopí události v širších vztazích a souvislostech
- ✓ děti budou rozvíjet kritické myšlení, kultivovat historické myšlení, podporovat multikulturní myšlení, toleranci a vzájemné pochopení mezi různými skupinami obyvatel
- ✓ účastníci si uvědomí, jak se cítili a co prožili lidé během holocaustu, zapamatují si nové poznatky, zhodnotí, porovnají je a popřípadě upraví své názory

4 Vzdělávací program – Život židovských obyvatel v Mladé Boleslavi

4.1 Motivace

Zastavení první – Synagoga

V úvodu byli účastníci vzdělávacího programu seznámeni s místy, kde žili židovští obyvatelé našeho města po několik století:

Písemné prameny přesně neuvádí, kdy do Mladé Boleslavi přišli první židovští obyvatelé. Víme však, že první záznamy v městské kronice jsou z roku 1471. (Herčík, 2013, s.127) Ve městě byla brzy založena židovská čtvrť, která se rozkládala v těchto místech: v ulici Bělská, Starofarní, Krajířova, Kateřiny Militké a především v ulici Synagogní. Místo, kde nyní stojíme, bylo centrem židovské čtvrti, stála tu nejen synagoga, ale i škola. Ulice však zanikla v sedmdesátých letech dvacátého století při bourání čtvrti.

V sedmnáctém století tvořili židovští obyvatelé Mladé Boleslavi polovinu všech obyvatel města. Kromě synagogy a školy byl založen hřbitov a ve městě působilo mnoho učenců a stalo se brzy centrem vzdělanosti. V této době se Židy oblíbené Mladé Boleslavi říkalo „Jeruzalém nad Jizerou“.

Během 18. století zde žila stále ještě početná židovská komunita, která představovala třetinu obyvatel města. Brzy poté však Židé odcházeli z Mladé Boleslavi do nedaleké Prahy a jejich počet se snížil, počátkem 20. století to už bylo pouze 410 obyvatel. (Čapková a Hiller, 2022, s. 395)

Jak jsem již zmínila, stojíme na místě, kde byla postavena roku 1590 synagoga, zbořena byla v roce 1962. Stála tu téměř 400 let a zbylo tu po ní pouze toto skryté, nepříliš udržované místo. Což mi v souvislosti s tím, co se tu čtyři století odehrávalo, přijde škoda.

Pokouším si představit, jak toto místo vypadalo a možná se nám to povede. Díky fotografiím, které zde mezi vámi kolují, si i vy můžete představit, jak zde Židé a křesťané pospolu žili.

My víme, že soužití nebylo vždy idylické a že obě skupiny obyvatel si neustále stěžovaly. Například při nedělní bohoslužbě v kostele Nanebevzetí Panny Marie, který je, jak vidíte, několik metrů od bývalé synagogy, si křesťané často stěžovali na hlučné a neustále pobíhající Židy. Naopak Židům vadilo neustále omezování, stížnosti a kontroly, které jim ztrpčovaly život. (Goldmann, 1934, s. 205)

V letech 1554–1559 zde byla postavena renesanční radnice a v jejím okolí byly vystavěny nové židovské domy. Po bitvě na Bílé hoře získali Židé četná privilegia a koupili několik dalších domů kolem Starého města a na náměstí. Za vlády Marie Terezie byly životní podmínky Židů v českých zemích ztíženy a mnoho jich bylo vypovězeno z Prahy a za hranice země. Možnost návratu a větší svobodu získali Židé až za vlády Josefa II. který svým tolerančním patentem odstranil četná protižidovská opatření. Židé se mohli se vzdělávat, věnovat se živnostem, řemeslům a podnikání, avšak nesměli vlastnit půdu. V roce 1787 museli židovští obyvatelé přijmout k dosavadním hebrejským jménům ještě osobní jméno a německé příjmení. Život židovských obyvatel naší země se ustálil, a protože byli Židé schopnými obchodníky, zakládali úspěšné firmy a podniky. Ve městě působilo mnoho lékařů, učitelů a jiných významných osobností. Nejtěžší a nejsložitější období pro židovské obyvatele Mladé Boleslavi nastalo v roce 1940, kdy byli Židé vystěhováni ze svých domovů do boleslavského hradu, odkud byly v lednu 1943 vypraveny dva početné transporty do Terezína, a z nichž někteří putovali dále do Osvětimi. Vraťme se k synagoze: po druhé světové válce zůstala synagoga poničena. Protože se pozdější pokus o obnovu židovské obce nevydařil, tyto stavby upadaly v zapomnění. Synagoga pak několik let sloužila jako sklad, ale v důsledku dalšího chátrání byl předložen návrh přestavby na tělocvičnu. Bohužel nebyl přijat a v roce 1962 byla synagoga stržena. Dnes nám jí připomíná pouze tento panel, na kterém je zobrazena Davidova hvězda, která byla a je symbolem Židů.

A jak Židé vypadají? Ortodoxní Židé nosí jarmulky – malé čepičky, zakrývající temeno hlavy. Ženy si při modlitbách nebo v synagoze zakrývají hlavu šátkem. Ti ještě ortodoxnější nosí klobouk a černý kabát – kaftan a ženy dlouhé sukně a šátky. Většina Židů je však liberální a ty nepoznáte, protože chodí oblečení běžně, tak jako my všichni. Dalším symbolem židovství je tento svícen, který se nazývá Menora, jehož repliku si zde můžete prohlédnout. Menora je sedmiramenný svícen a zobrazuje sedm dní stvoření světa, nebo hořící keř, jenž spatřil Mojžíš na hoře Sinaj, nebo je také přirovnáván

k plicím v lidském těle. Svícen se používá při židovských svátcích v synagoze, ale i v domácnostech.

Během bohoslužby se v synagoze čte z Tóry, kterou si můžete představit jako hebrejskou bibli. Tóra se při čtení nikdo nesmí dotknout a k případnému ukazování se používá ukazovátka. Tóra obsahuje část Starého zákona a skládá se z pěti knih. Je zde obsaženo vše od stvoření světa, příběhy Noeho, Abraháma, Izáka, Jákoba, Mojžíše. Každou sobotu se slaví Šabat. Je to den věnovaný odpočinku, který má střežit a dodržovat, je to den sváteční. Začíná v pátek, při západu slunce a končí v sobotu večer s prvními hvězdami. V měsíci listopadu či prosinci Židé slaví svátek Chanuka – svátek světel, který trvá osm dní. Židé dodržují různé rituály, zvyky, zapalují svíce Menory, společně se modlí a v synagogách se předčítá z Tóry. Jí se jídla připravená na oleji. Děti nechodí do školy, lidé do zaměstnání obvykle ano. A kde bydlely židovské rodiny, se dozvíme na Staroměstském náměstí, kam si nyní přejdeme.

4.2 Evokace

Zastavení druhé – Staroměstské náměstí

Otázky ve fázi evokace:

- ✓ jak byste se cítili, pokud byste museli opustit svoji rodinu, město, zemi a odjet do neznáma, jen proto, že jste příslušníky skupiny obyvatel, která má být z naší země odsunuta?
- ✓ jaké věci byste si zabalili na cestu?
- ✓ myslíte si, že život po druhé světové válce přinesl židovským obyvatelům naší země úlevu?

(společná diskuse)

4.3 Uvědomění

Před barokním morových sloupem s plastikou Panny Marie na vrcholu si můžeme připomenout význam této památky. Tento mariánský sloup zde byl umístěn v roce 1681 jako poděkování za to, že se rok předtím našemu městu vyhnula morová epidemie.

Během různých epidemií bylo potřeba najít nějaké viníky, a bylo tomu tak i v roce 1680. Za viníky této nákazy byli opět označeni Židé. Z Goldmanova spisu je možno vyčíst, že „Židům je vytykáno, že i morovou ránu do města zavlékli, poněvadž souvěrce z míst, morovou ranou nakažených, k sobě přijímali, kteří mimo brány a fortnu přes hradby do města lezli, v čemž prý jim Židé zdejší pomáhali.“ (Goldmann, 1934, s. 205)

My se nyní posuneme o několik století dále a zastavíme se ve století dvacátém. Tady na náměstí bydlely před 2. světovou válkou tři židovské rodiny – Honigsfeldovi, Schreiberovi, a Federerovi. Tito lidé žili běžným a klidným životem malého středočeského města až do 2. světové války, která začala 15. 3. 1939. Tehdy se nacisté rozhodli zbavit židovského, ale i jinak nepohodlného obyvatelstva Evropy. Nechali vystavit seznamy osob a postupně je shromažďovali a posílali do koncentračních a vyhlazovacích táborů.

Ráda bych Vás seznámila s knihou Hany Posseltové – Ledererové, která žila před 2. světovou válkou v Mladé Boleslavi. Snad se více vcítíte do událostí, když si poslechnete krátký úryvek z její knihy. Poslední bydliště Hany a její maminky bylo ve Starofarní ulici. Maminka Hany byla ženou v domácnosti, tatínek Ota Lederer, středoškolský pedagog, Hana se svojí sestrou Věrou studovaly zdejší gymnázium. Poté, co tatínek dostal nabídku pracovat v Praze, vzal s sebou i starší dceru Věru. Bohužel byli v Praze povoláni do transportu dříve než Hana s maminkou v Mladé Boleslavi. Cesty rodiny se navždy rozdělily, a tatínek a Věra se zahynuli pravděpodobně v Osvětimi. (Červená, 2011, s. 87)

Čtení úryvku z knihy *Máma a já*:

„Máma a já jsme musely opustit Mladou Boleslav přibližně o čtvrt roku později, než odjel táta s mou sestrou Věruškou. Ale ani roky před odjezdem do Terezína nebyly lehké. Byly zlé proto, že strach, nejistota, ponižování byly pro nás něco nového, neměly jsme ještě tu schopnost rezignace, až otupění, které jsme nabyly později.

Od 15. března 1939, kdy nacisté vtrhli do naší země, se rozběhlo jejich běsnění v plném proudu. Na podzim téhož roku zavřeli vysoké školy, zorganizovali transporty smrti do Polska, Židy vyhnali z jejich bytů a donutili je bydlet na několika čtverečních metrech společně s cizími rodinami. Museli odevzdat šperky, vkladní knížky, kočky, psy, ptáky, piana, housle a všechny ostatní hudební nástroje, rádia, koberce, zkrátka všechno. Ničeho z židovského majetku se nacisté neštíteli.

Pak Židům nařídili nosit na kabátech, na šatech, na blůze, na tričku šesticípou černožlutou hvězdu, v jejímž středu bylo slovo Jude. Jestliže někdo udal člověka, že je na ulici bez hvězdy, znamenalo to okamžité zatčení. A pak zákaz vycházet po osmé hodině večer, zákaz stýkat se s „árijci“, aby nepošpinili ty „árijce“ ze země, kterou oni chtěli zničit.

Na krajní mez ztenčené přiděly potravinových lístků, zákaz cestování z města do města, z vesnice do vesnice, vyhrazená místa v tramvajích, v autobusech, zákaz návštěv u lékaře, zákaz hospitalizování, zákaz chodit do kina, do restaurací, na koncerty, kamkoli. Zákaz, zákaz, zákaz...Jude verboten.“ (Posseltová, 1997, s. 11)

4.3.1 První úkol pro děti – vyhledávání Stolpersteinů před domy

Zde na Staroměstském náměstí žily tři židovské rodiny a nám je připomínají Stolpersteiny (kameny zmizelých) na chodníku před domy, kde tito lidé bydleli. (Obr.6)

Tyto kameny se začaly usazovat na památku židovských obyvatel, kteří v těchto domech žili a museli odejít do koncentračních táborů, kde přišli o život. S nápadem připomenout památku lidí, kteří v tomto místě žili, přišel německý umělec Gunter Demnig. První kameny byly usazeny v Kolíně nad Rýnem v roce 1995. Později se tento projekt rozšířil do celé Evropy a dnes je jich položeno již více než 23 tisíc.

Vaším úkolem bude tyto kameny zmizelých na chodnicích najít a zároveň si prohlédněte domy, kde tito židovští obyvatelé žili. Do pracovního listu napište jejich jména, příjmení, datum odjezdu do koncentračního tábora a místo, kde zemřeli, všechny informace najdete před domy na kamenech zmizelých. Protože o těch obyvatelích starého města mnoho nevíme, musíme se spolehnout na svou fantazii. Prohlédněte si pečlivě tyto domy a představte si, jak zde tyto lidé

žili, prohlédněte si jejich okna, ze kterých se dívali na náměstí a dveře, ze kterých jednoho dne vyšli a už se nevrátili. Po splnění úkolu se sejdeme opět zde, u morového sloupu.

Otázky ke společné diskusi:

- ✓ Jaká jména židovských rodin jste vyhledali?
- ✓ Čím se lišili od ostatních obyvatel města?

4.3.2 Druhý úkol pro děti – schránka a tajemnými dopisy

Na zemi u sloupu se nachází poštovní schránka plná dopisů. Když se podíváte pozorně, zjistíte, že dopis přišel Vám všem. Než psaní otevřete, pečlivě ho prohlédněte a přemýšlejte, proč byl na Vaši adresu doručen (čtení vyhlášky, obr.10).

Po přečtení dopisu jste se dozvěděli datum a místo, kde se shromáždíte před odjezdem do pracovního tábora. Připravte se tedy na cestu, povoleno je pouze 50 kg. Zabalte si věci, které se Vám v táboře budou hodit a připojte se k ostatním. Před odchodem z domova do provizorního místa na boleslavském hradě odevzdejte klíče domovníkovi.

Děti si vyberou z kufru čtyři obrázky věcí, které by chtěli vzít s sebou. Obrázky si zatím ponechají u sebe.

Otázky ke společné diskusi:

- ✓ Jaké věci jste z velkého množství vybrali? A proč?

Poté se přemístíme se na sběrné místo, které bylo zřízeno na mladoboleslavském hradě.

Zastavení třetí – Mladoboleslavský hrad

4.3.3 Úkol pro děti – překvapení před branou:

Dětem byly před branou boleslavského hradu (na sběrném místě) postupně odebrány téměř všechny potřeby (obrázky), co měli připravené na cestu. Každému byl ponechán jeden lísteček, většinou doklady nebo věci denní potřeby. Vše ostatní musely děti před bránou odevzdat, aby si uvědomily tíhu situace.

Na nádvoří jsou připraveny čtyři předměty z válečné doby, které nám představují věci, které byly Židům odebrány. Panenka, plechový otlučený hrneček, plechová bandaska a staré boty. Tyto provokující exponáty mají za úkol podnítit v dětech diskusi a provokovat je k přemýšlení. Děti si věci prohlédnou, mají možnost je uchopit, vyjádřit své myšlenky, emoce, které vyvolaly.

Společná diskuse nad předměty z válečné doby:

- ✓ Napadá Vás, proč bylo umožněno Židům zabalit si zavazadlo o váze až 50 kilogramů?
- ✓ Co si myslíte, že se stalo s věcmi, které byly Židům zabaveny?

Čtení úryvku z knihy *Máma a já*:

„Když nacisté začali vyhánět Židy z jejich domovů, přišla ze všech menších měst naší republiky první na řadu moje rodná Mladá Boleslav. Nacističtí vetřelci vydali už v roce 1940 rozkaz, aby všichni Židé do týdne opustili své domovy a nastěhovali se do mladoboleslavského, už hodně zchátralého hradu. S neobyčejnou rychlostí zavedli Židé v zanedbaném hradě za vlastní peníze hygienická zařízení, aby nevypukla nějaká epidemie. Zaplatili to z kont, na která museli uložit všechny své peníze. Mladoboleslavské gestapo jim to povolilo. Jinak si směli vybírat jen to, co potřebovali k nejnnutnější obživě. Židovské rodiny, po generace zakořeněné v malém českém městě – byli to čeští Židé, z nichž mnozí neuměli německy, jejich děti neuměly německy vůbec, nebo jen to, co se naučily ve škole, nikdo jim nemohl vmést do tváře, že „němčili“. V rozlehlých, tmavých, chladných sálech hradu bydlelo vždy několik rodin pohromadě. Měly tam jen nejnnutnější nábytek. Většina zařízení musela zůstat v bývalých bytech, pochopitelně pro nacisty, kteří se do nich nastěhovali a ničeho, co tam po lidech té nečisté rasy zůstalo, se neštíteli.“ (Posseltová, 1997, s. 12)

Z hlavního nádraží v Mladé Boleslavi odjely v lednu 1943 dva transporty označené C1 a Cm do Terezína, bylo to celkem 1043 osob. Většina těchto obyvatel byla dále deportována do Osvětimi, odkud se téměř nikdo nevrátil. Z celkového počtu 1043 lidí, kteří odjížděli z Mladé Boleslavi, se podle Hany Posseltové–Ledererové vrátilo zpět čtyřicet osm osob.

Ze vzpomínek Jana Munka z Brandýsa nad Labem můžeme vyčíst, že jejich cesta vedla přes Mladou Boleslav. Když odjížděli z nádraží označeni hvězdou, s ruksakem a kufrem i jako dítě si všiml, že se jim někteří lidé smějí. (Holocaust.cz)

✓ Jak se tento malý chlapec asi cítil?

V boleslavském hradě, kde bylo shromaždiště, čekali pár dní, než byl seznam cestujících kompletní a pak vlakem označeným Cm odjížděli do Terezína.

Hana s maminkou prošla nejprve Terezínem, poté Osvětimí, Bergen–Belsenem, po skončení války se přes Buchenwald vrátily domů. Obě přežily, a to díky štěstí, dobrému zdravotnímu stavu, který jim umožnil tvrdě pracovat a dobrému psychickému stavu, který jim umožnil vše vydržet.

Čtení úryvku z knihy Máma a já:

„Cesta přes Německo, vybombardované, zničené, zpustlé, trvá dlouho. Kolem cesty, místy i na cestě, leží rozbitá auta, tanky, letadla, hromady železného šrotu. Napadlo mě, kolik životů uhaslo pod těmi tanky, pod tím nepotřebným haraburdím. A také jsem se zamýšlela nad tím, proč lidé vymýšlejí takové smrtonosné vynálezy a proč je jiní lidé vyrábějí, proč pořád proti sobě střídají, proč si házejí bomby na hlavu, proč se vraždí, proč jedni diskutují a druzí musejí poslouchat, proč spolu raději nehrají mariáš, nebo nezpívají písničky, nebo nehrají kulečnick, proč raději jenom nediskutují, nevyměňují si názory, nezávodí, nesportují, proč pořád, co lidstvo lidstvem je, jedni druhým lezou do země, do které jim nic není, která jim nepatří, a vždycky si najdou nějakou nehoráznou lež, kterou tu drzost, tu surovost odůvodní. A jak je možné, že vždycky jen hrstka fanatických zbesilců dokáže nahnat do války statisíce, miliony lidí, kteří kvůli nim zahynou, přestože mohli klidně žít? Stále se na té dlouhé cestě domů znovu a znovu uvědomuji, že nás tam nikdo nečeká, a v duchu se ptám, jak se tam přijímají tak zbědovaní lidé, kteří nemají ani peníze, ani šaty, ani kam hlavu složit, lidé, kteří nevědí, kde jsou jejich přátelé, a jestli vůbec nějaké přátele ještě mají. Naši přátelé žijí v Mladé Boleslavi. Kdo z nich tam ještě žije? O nikom nic nevím. Copak je možné někomu cizímu

říct, já jsem jeden z těch ubožáků, o kterých se teď asi mluví, píše, o nichž poběží filmy, budou se psát knihy, zkrátka takový přízrak, který se po letech zase octl tady, tvrdí, že je tu doma, ale nemá kam jít.“ (Posseltová, 1997, s. 139–140)

Po válce trápení Hany a její maminky nekončilo. Doma je nikdo nečekal, většina rodiny a přátel zahynula v koncentračních táborech. Byty a domy Židů již měly nové majitele, vše zůstalo ztraceno v sutích 2. světové války. Obě se nikdy nevyrovnaly se smrtí tatínka a Věrušky. Hana, která žila celou dobu pro okamžik, že se znovu setká se svým chlapcem v Mladé Boleslavi, se dozvěděla, že on dlouhé čekání vzdal a oženil se. Obě poté odešly do Prahy, kde začaly nový život.

Po šesti letech války, která zasáhla celý svět a nechala za sebou 62 milionů obětí, z toho 6 milionů Židů, zničená města a území, se konečně 8. května 1945 uzavřela tato krutá kapitola dějin. Lidé, kteří měli to štěstí a vrátili z koncentračních či vyhlazovacích táborů domů, nenašli nic, co by jim připomínalo život před šesti lety. V jejich domech bydleli jiní obyvatelé, nábytek, osobní předměty a různé vzpomínkové předměty se ztratily během války. Většina židovských obyvatel se přesto upnula na hledání nejbližších, svých rodin, ale ti v naprosté většině zahynuli. Protože tyto navrátilce čekal při návratu nezáměr a odmítání, bylo setkání se svými sousedy velmi bolestivé.

Československá společnost, která byla celou válku ovlivňovaná antisemitskou propagandou, se brzy opět projevila v nepřátelském chování vůči Židům. Československý stát bohužel také nepřispěl přílišnou sociální či zdravotní pomocí a Židé se museli přihlásit pouze k české nebo slovenské národnosti, nikoli ke své židovské. To vše vedlo k tomu, že většina přeživších odešla zkusit nový život do západní Evropy, Ameriky, Izraele a podobně. Cesty Židů se tedy rozptýlily po celém západním světě, tak jako popel židovských obětí, který Ohře a jiné řeky odnesly až do moře a dalekých oceánů.

4.4 Reflexe s dětmi

Po ukončení hlavní části vzdělávacího programu následovalo společné vyhodnocení pracovního listu. Poté jsem děti vyzvala, jestli je napadá něco, co tu nezaznělo a na co by se chtěly zeptat.

Otázky ve fázi reflexe:

- ✓ Jaké pocity máte na konci tohoto příběhu?
- ✓ Mohou se tyto události ještě někdy opakovat?
- ✓ Během 2. světové války zemřelo 6 milionů evropských Židů, v Mladé Boleslavi žije zhruba 50 tisíc obyvatel.

Kolik 50tisícových měst, velkých jako Mladá Boleslav, by bylo v Evropě během 2. světové války vyhlazeno?

(odpověď: 120 měst velkých jako Mladá Boleslav)

5 Zhodnocení vzdělávacího programu

5.1 Reflexe

Vzdělávací program přinesl mnoho podnětů k přemýšlení, především možnost vžít se do situací v místech, kde se skutečně odehrály. Děti měly možnost alespoň částečně zakusit, co prožívali židovští občané našeho města za 2. světové války.

Během programu jsem aktivity uzpůsobila tak, aby si děti uvědomily, že i před námi zde žilo mnoho generací lidí s podobnými problémy, jaké máme my, že tito lidé bydleli v domech, které každodenně míváme a pohybovali se ve stejných ulicích a místech. Dále aby pochopily, že se lidé v minulosti chovali a přemýšleli stejně, přestože žili před osmdesáti lety a jejich klidné životy ovlivnila válka. Myslím si, že tyto cíle se podařilo naplnit.

Uvědomuji si, že i já mám někdy problém představit si život lidí v minulosti a porovnat je s tím současným, proto mám osobně tyto programy ráda, protože nabízí jiné pohledy.

Jedním z cílů bylo uvědomit si historické kořeny v místě našeho bydliště. Přímo v místech, kde jsme procházeli, jsem dětem přiblížila, jak vypadaly ulice města, aby mohly vše porovnat s fotografiemi. Nejvíce je zaujala informace o rodině Bondy, provozující v Mladé Boleslavi železářství, a která má spojitost s dnešním obchodním centrem Bondy, které je oblíbené právě touto věkovou skupinou.

Z pozdější diskuse od dětí také zaznělo, že si uvědomily zvláštní pocity v okamžiku, kdy stály na místě bývalé synagogy. Na tomto nepřilíš pietním místě, kde po čtyři století stávala modlitebna, si jen těžko si dokázaly představit, že zde stála budova, která přinášela věřícím duchovní útěchu a radost.

Děti dokázaly přemýšlet a porovnávat vzájemně své názory během diskusí. Dokázaly využít kritického myšlení vzhledem k novým informacím, což bylo cílem programu.

Účastníci programu byly schopni spolupracovat ve skupině, což jim usnadnilo práci například při hledání domů na náměstí a Stolpersteinů. Motivovala jsem děti k tomu, aby vnímaly domy jako němé svědky, které po židovských obyvatelích zůstaly, a při zaměření se na detaily na domech cítily silné emoce, což se myslím podařilo. Děti pochopily, že když odtud Židé odjížděli, nikdo nečekal, že kliku u dveří svého domu právě tisknou naposledy.

Dalším okamžikem, který v dětech zanechal emoce, bylo prohlížení věcí denní potřeby z doby před osmdesáti lety. Děti si mohly na tyto věci sáhnout a nechat běžet hlavou myšlenky. Kdo

se těchto předmětů dotýkal? Komu patřily? Kdo nosil tyto boty? Kdo si hrál s touto panenkou? Kdo pil čaj z tohoto hrnečku? Děti si uvědomily, že každý předmět má svůj osud a historii, proto je jedinečný. Dokázaly přiřadit předmět k člověku, který ho mohl nosit a měl ho rád. I tento cíl na podařilo naplnit.

Během hledání kamenů zmizelých na náměstí si děti vybraly z kufru obrázky s potřebami, jídlem a oblečením, došlo k situaci, kdy jsem zaslechla, jak se spolu domlouvaly, jaké potřeby a předměty si vybraly a jak se o vše podělí, aby byly všichni spokojeni. Později po odebrání lístečků děti neskrývaly zklamání, že o vše přišly a dokázaly projevovat emoce a vnímat své pocity. Silný okamžik, který mi zůstal v paměti, bylo několik vteřin, kdy se poslední skupina dětí sklonila nad kufrem, kde vybíraly věci na cestu do transportu a poté u prázdného kufru zavládlo tíživé ticho.

Některé děti zdůvodnily své stanovisko, když při výběru věcí z kufru tvrdily, že je jim jedno, co si vyberou, neboť o věci stejně pravděpodobně přijdou. Přesto dokázaly přemýšlet o tom, co je pro ně nejvýhodnější a nikdo si nevybíral zbytečné věci.

Před hradem téměř všichni odevzdaly vše, o co jsem je požádala. Jeden účastník programu se mě snažil „uplatit penězi“, aby získal výhody oproti ostatním spolužákům. Další žák odevzdal o lísteček méně a až poté, když jsem mu oznámila, že toto „není povolených 50 kg“, vytáhl z kapsy schovaný lístek se „zlatem“. Tyto děti překvapily snahou zabojovat, přestože by se mohlo zdát, že nefér vůči skupině. Přesto byl můj vnitřní pocit kladný, protože byly aktivnější než jejich spolužáci a pokusily si pomoci.

Děti o situaci přemýšlely a rychle se vžily do děje programu. Velmi zásadní byla informace o počtu Židů, kteří zemřeli v Evropě během holocaustu. Toto číslo si dokázaly představit až poté, co jsem počet porovnála s počtem lidí žijících nyní v Mladé Boleslavi. Myslím si, že toto uvědomění v dětech zanechalo největší emoci, která je velmi zasáhla.

Na konci měl každý možnost říci, co cítí a jakým způsobem se dá zabránit tomu, aby se taková tragická kapitola dějin někdy opakovala. Většina dětí uvedla, že si myslí, že by se holocaust mohl opakovat, třeba v jiné podobě. Poté uvedly mnohé kladné příklady, jak se vyvarovat toho, co se stalo, například „zajímat se o dění“, „získávat informace“ nebo „být na sebe hodný“. Děti během programu uvedly, že určité skupiny lidí nemohou být perzekuovány jen proto, že mají jiné náboženství, původ, barvu pleti, sexuální orientaci či jsou prostě jen „jiní“. Mým cílem bylo vést děti k multikulturnímu a tolerantnímu myšlení a tento důležitý cíl se podařilo splnit.

Překvapilo mě, že těmto tématům naší nedávné historie je ve vzdělávání věnována jen malá pozornost, například proti jiným historickým obdobím. Myslím si, že je to škoda, děti by měly znát dějiny, dokázat je pochopit a hledat souvislosti v jednotlivých obdobích. Věřím, že vzdělání pomůže dětem nalézt pozitivní hodnoty a pomůže nepodléhat radikálním názorům, extremismu, xenofobii či rasismu či nabídce jednoduchých řešení.

Po závěrečné reflexi děti odcházely s myšlenkami, při kterých si uvědomily, že kladné hodnoty jako je slušnost, tolerance a pomoc slabším by měly být v našich životech samozřejmostí, zároveň jako ochrana našeho kulturního a přírodního dědictví.

5.2 Klíčové kompetence

Děti během programu rozvinuly tyto klíčové kompetence:

Kompetence k učení:

děti během programu třídily informace na základě jejich pochopení a propojení je efektivně využily v procesu učení. Propojovaly poznatky do širších celků, získané výsledky porovnávaly, kriticky posuzovaly a vyvozovaly z nich závěry. Tyto kompetence se dařilo naplnit více u dětí, které projevíly větší zájem o téma a dokázaly soustředěně a se zájmem naslouchat.

Kompetence k řešení problémů:

děti využívaly získané vědomosti a dovednosti k řešení problémů, uvědomily si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů. Tyto kompetence se více dařilo naplnit dívkám, které byly během programu soustředěné a se zájmem naslouchaly.

Kompetence komunikativní:

děti během programu měly možnost vyjadřovat myšlenky, vyjadřovaly se kultivovaně, naslouchaly, vhodně reagovaly a zapojovaly se do diskuse. Nebály se vyjádřit své názory a živě diskutovaly.

Kompetence personální a sociální:

děti spolupracovaly během plnění úkolů ve skupině, podílely se na utváření příjemné atmosféry, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívaly k upevnování dobrých mezilidských vztahů.

Kompetence občanská:

děti se během programu chovaly mile a s respektem k ostatním účastníkům. Přístupovaly s respektem k našim tradicím, kulturnímu, historickému a přírodnímu dědictví. (Bělecký, 2007, 20–74)

5.3 Sebereflexe

Před vzdělávacím programem jsem cítila nervozitu, zda budu schopná zvládnout větší skupinu dětí druhého stupně. Pracuji s předškolními dětmi a samozřejmě jsem nevěděla, jakým způsobem budou reagovat. Vzdělávací program však proběhl bez potíží, děti téma oslovilo.

Přípravu vzdělávacího programu jsem připravovala dlouho a pečlivě, přesto jsem našla při realizaci místa, která by se dala zlepšit a zjednodušit. Snažila jsem se, aby byl program pochopen dětmi staršího školního věku, což se myslím podařilo.

Ráda bych celý text dětem prezentovala z paměti (kromě úryvků z knihy) a nepoužívala text, který mi v pomáhal jako podpora v případě, že bych na něco zapoměla. V tomto bodě bych se opravdu velmi ráda zlepšila. Dále jsem si uvědomila chybu, kdy jsem účastníkům nesdělila, jaký čas potřebují na hledání Stolpersteinů před domy, a proto trvalo déle, než se skupina znovu sešla, z této zkušenosti bych se ráda poučila.

Uvědomila jsem si, že bych se chtěla těmto vzdělávacím programům věnovat nadále. Proto mě potěšilo, když děti mého vzdělávacího programu projevíly zájem o další program na jiné nebo podobné téma.

Děti si domů po společné reflexi odnesly vyplněný a vyhodnocený pracovní list a zároveň mi vyplnily dotazník. Nejlepší a nejzajímavější odpovědi jsou uvedeny v obrazové příloze.

6 Závěr

Závěrem bych ráda shrnula jednotlivé části mé bakalářské práce včetně vzdělávacího programu. V teoretické části jsem se nejprve zaměřila na příchod Židů na naše území, na jejich život v jednotlivých časových úsecích až do období po 2. světové válce. Tehdy téměř celá populace přeživších Židů z naší republiky odešla do jiných zemí, kde se cítila bezpečněji.

Z textu je možné pochopit důvody, které zde dovolovaly Židům žít, věnovat se obchodu, který jim přinášel potřebné finanční zázemí. Pro panovníky byli Židé často vítaným zdrojem financí, za které byly těmto obyvatelům udělována mnohá privilegia. Přestože se Židé setkávali s častou nevolí ze strany ostatních obyvatel země a život jim byl ztrpčován, dokázali svou pracovitostí, inteligencí a vytrvalostí jít za svými cíli.

Samostatné kapitoly jsou věnovány životu židovských obyvatel v Mladé Boleslavi. Je zde popsána židovská čtvrť, ulice, významné stavby a domy, kde tyto obyvatelé žili. Velmi důležitý je popis požárů, které se městu nevyhnuly, a zároveň zde lze pochopit, jakými velkými proměnami město prošlo po staletí až do jeho současné podoby.

V textu je zmíněn také Židovský hřbitov, jeden z nejvýznamnějších a nejzachovalejších v České republice, který je dnes jedinou připomínkou toho, že v Mladé Boleslavi žila ve své době početná populace židovských obyvatel.

Nejvíce svobody Židé získali po revolučním roce 1848, kdy se začali více zapojovat do kulturního a politického života ve městě. Začaly zde vznikat významné podniky a obchody, jejichž majitelé byli Židé. Prosperitu, díky které město vzkvétalo, přerušila 2. světová válka, po níž se již židovská obec obnovila pouze na krátkou dobu. Židovská čtvrť, památky, židovská kultura během několika let zmizely a nezanechaly za sebou v našem městě žádnou stopu.

V několika dalších kapitolách se věnuji životu, a především vzdělávání dětí v koncentračním táboře Terezín. Uvědomuji si, že můj program život v Terezíně již neobsahuje, ale jako pedagog mám potřebu ho ve své práci zmínit, protože výchova a vzdělávání dětí jsou pro můj profesní život velmi důležité. Díky knize paní docentky Dany Kasperové „Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín“ jsem získala podrobné informace, které mi pomohly pochopit, jakým způsobem bylo vzdělávání dětí v Terezíně realizováno, jakým směrem se ubírala výchova a v jakých provizorních podmínkách vychovatelé působili. Cílem této péče a výchovy dětí bylo zachovat mladou generaci židovských dětí, svých pokračovatelů

v dobré fyzické a psychické pohodě. Nutno dodat, že dětí, které holocaust přežily, bylo málo, ale i tak tito vychovatelé pracovali pro jejich záchranu a záchranu dalších pokolení. Vše, co tito lidé činili během každodenní rutiny a v těžkých podmínkách koncentračního tábora pro děti, které žily v domovech odděleni od rodičů, by nemělo být zapomenuto, stejně tak, jako jejich jména a činy.

Cílem teoretické části mé práce bylo tedy seznámení s životem židovských obyvatel v naší zemi, našem městě a zároveň smutným koncem, který těmto lidem přinesla 2. světová válka. V rámci oboru, který studuji, jsem měla možnost pochopit, jakým způsobem byla vedena výchova a vzdělávání v ghettu Terezín, jak o ní jednotliví pedagogové, učitelé a vychovatelé přemýšleli, přestože se jejich názory lišily. Protože pracuji jako učitelka mateřské školy, je pro mě toto téma velice blízké a pochopitelné a dokážu si více představit, jak tato výchova a vzdělávání dětí probíhalo.

V praktické části vzdělávacího programu jsem děti provedla městem a ukázala jim, kde stávala židovská čtvrť, významné budovy a jak se toto město odlišovalo od toho, které je pro nás známé dnes. Poskytla jsem jim zážitky, které by mohly pomoci k lepším představám o tomto tématu a této části historie. Děti se seznámily s židovským svícem s názvem Menora, poslechly si úryvky z knihy mladoboleslavské židovské dívky, našly domy, kde židovští obyvatelé žili. Po přečtení vyhlášky o odsunu do pracovního tábora se pokusily zabalit pár důležitých věcí do kufrů, které jim byly následně odebrány. V místě, kde bývalo za války sběrné místo, se seznámily s několika předměty, jež lidé za války běžně používali. Program skončil u pamětní desky, která vzpomíná na všechny občany Mladé Boleslavi, okolních obcí a měst, kteří byli v počtu 1043 shromážděni na boleslavském hradě, aby byli odvezeni do táborů a tam připraveni o život.

Protože kapitola z historie Židů v Mladé Boleslavi je téměř neznámá, potěšilo mě, že jsem si mohla vybrat jako téma bakalářské práce Interpretace kulturního dědictví. Myslím si, že interpretace je zajímavý způsob, jak podnítit zájem o historii nejen dětí, ale i dospělých. Všem účastníkům pomůže historii zažít, prožít, zakusit a poté i lépe zapamatovat, což je její cíl.

Během programu měly děti možnost prožít mnoho situací, které je vedly k uvědomění. Potěšilo mě, že se v určitých okamžicích skutečně vcítily do tématu, projevíly opravdový zájem, naslouchaly, plnily úkoly a kladly další otázky.

Jistě bylo v mém programu mnoho chyb, ze kterých se mohu poučit a které jsem zde již uvedla. Protože jsem dlouhou dobu působila jako průvodkyně, mám potřebu vkládat do programu

mnoho informací, abych účastníky prohlídky neochudila, toto však není cíl interpretace. Postupně a snad do budoucna úspěšně se snažím tyto cíle interpretace naplnit. V případě, že bude o tyto programy zájem, ráda bych oslovila Dům dětí a mládeže v Mladé Boleslavi s nabídkou vzdělávacích programů.

Seznam použité literatury

1. ARNDT, Tereza, Tomáš DROBNÝ, Jakub JAREŠ, Čeněk PÝCHA a Václav SIXTA, [2021]. *Metodika edukace soudobých dějin v muzeu*. [Praha]: Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-88292-81-4.
2. BENEŠ, Luděk, 2009. *Osobnosti Mladoboleslavska. Mladá Boleslav: Muzeum Mladoboleslavska*.
3. ČAPKOVÁ, Kateřina a Hiller J. KIEVAL, 2022. *Dějiny Židů – Společná cesta dějinami*. Praha: NLN, s.r.o. ISBN 978-80-7422-815-5.
4. ČERVENÁ, Mgr. Helena. *Ota a Hana Ledererovi: Osud židovské rodiny*. 2011.
5. EHL, Luděk, Arno PAŘÍK a Jiří FIEDLER, 1991. *Staré židovské hřbitov Čech a Moravy*. Praha: Paseka. ISBN 80-851192-10-1.
6. FIEDLER, Jiří; PAŘÍK, Arno. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. 200 s. ISBN 80-900895-1-8
7. GOLDMANN, A. E.. *Dějiny Židů v Mladé Boleslavi*. In GOLD, Hugo. *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brünn: Jüdischer Buch – und Kunstverlag, 1934.
8. HERČÍK, Karel, 2013. *Čtení o Mladé Boleslavi*. Třetí. Mladá Boleslav: Kultura města Mladá Boleslav. ISBN 978-80-260-4993-7.
9. KASPEROVÁ, Dana, 2010. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-327-4.
10. KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Moravy a Slezska*. Brno: ERA, 2002. 218 s. ISBN 80-86517-08-X.
11. KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Zdeněk ORNEST a Kurt Jiří KOTOUČ, 1995. *Je mojí vlastní hradba ghett? básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum. ISBN 80-715-1528-0.
12. LEVINE, Karen, 2013. *Hanin kufřík: příběh dívky, která se nevrátila*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0521-0.
13. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska,
14. MĚSTECKÁ, Sylva. Mladá Boleslav. Praha: Paseka, 2011. 73 s. ISBN 978-80-7432-094-1.
15. PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1.
16. POSSELTOVÁ, Hana, *Máma a já (Terezínský deník)*, 1997. Praha: G plus G s.r.o. ISBN 978-80-86103-00-6.
17. ROZKOŠNÁ, Blanka; JAKUBEC, Pavel. *Židovské památky Čech: historie a památky židovského osídlení Čech*. Brno: ERA, 2004. 480 s. ISBN 80-86517-64-0.
18. SADEK, Vladimír, 2001. *Židé: dějiny a kultura*. 2. dopl. vyd. Praha: Židovské muzeum. ISBN 80-856-0843-X.
19. SAGE, T. (2021). *Prague's Stolpersteine - stumbling stones: defiant in their memory*. Oko! Multimedia.
20. SENOHRÁBEK, Jiří; ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židovský hřbitov Mladá Boleslav*. Mladá Boleslav: Informační středisko města Mladá Boleslav, 2004.

21. ŠEDINOVÁ, PhDr. Jiřina, Miroslav KÁRNÝ, PhDr. Anita FRANKOVÁ, PhDr. Leo PAVLÁT, PhDr. Alexandr PUTÍK a Jiří Fiedler, 1997, 2001, 2005, 2007. *Židé – Dějiny a kultura*. Čtvrté. Židovské muzeum v Praze: Helvetika & Tempora spol. ISBN 978-80-86889-59-7.
22. ŠOBÁŇOVÁ, Petra a Michaela JOHNOVÁ ČAPKOVÁ, 2015. *Plánování edukačních aktivit v muzeu: od strategického plánu k přípravě edukačního programu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4626-4.
23. ŠOBÁŇOVÁ, Petra, 2012. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3003-4.
24. Tilden, F. (1957) *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press
25. TRTÍLEK, Vlastimil. *Mladá Boleslav od minulosti k dnešku*. Mladá Boleslav: Městský národní výbor, 1974.
26. WIESEL, Elie, 2021. *Noc*. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-694-1.
27. WIZOVSKÁ, Dagmar, Petr HUDEC, Martina INDROVÁ a Petr HAVRLANT, 2015. *Památky nás baví 4: Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací*. 1. Praha: Národní památkový ústav. ISBN 978-80-905631-9-3.
28. Zormanová, L. (2012). *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Grada.

Seznam internetových zdrojů

1. *Holocaust* [online], [cca 2015]. [cit. 2024-01-16]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/vzdelavani/projekty/pripominka/transporty-vypravene-z-mlade-boleslavi/>
2. Jewishmuseum [online] <https://pinkas.jewishmuseum.cz/cs/cesty-bez-navratu/shromazdiste/mlada-boleslav>
3. *Simid*. Retrieved from <https://dobrainterpretace.cz/dobra-praxe/tvorba-prezentace/94>

Seznam obrazového materiálu

1. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 15 s.
2. Pamětní místo, Zdroj: *Vlastní*
3. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 15 s.
4. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 14 s.
5. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 12 s.
6. Budova židovské školy, Zdroj: *Vlastní*
7. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 13 s.
8. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 14 s.
9. MĚSTECKÁ, Sylva, 2006. *Boleslavský uličník*. Geoprint Liberec: Muzeum Mladoboleslavska, 18 s.
10. www.holocaust.cz: [online] [Povolání do transportu AE 3 \(11. února 1945 z Prahy do Terezína\) | Holocaust](#)
11. Dům rodiny Honigsfeldovi, Zdroj: *Vlastní*
12. Stolpersteiny - Honigsfeldovi, Zdroj: *Vlastní*
13. Dům rodiny Schreiberovi, Zdroj: *Vlastní*
14. Stolpersteiny - Schreiberovi, Zdroj: *Vlastní*
15. Dům rodiny Federerovi Zdroj: *Vlastní*
16. Stolpersteiny - Federerovi, Zdroj: *Vlastní*
17. Židovské muzeum v Praze: [online] [Mladá Boleslav | Pinkasova synagoga \(jewishmuseum.cz\)](#)
18. Pietní místo věnované židovskému obyvatelstvu na mladoboleslavském hradě: Zdroj: *Vlastní*
19. Vzdělávací program v místě bývalé synagogy: Zdroj: *Vlastní*
20. Práce studentů na místě bývalé synagogy: Zdroj: *Vlastní*
21. Vzdělávací program, Staroměstské náměstí: Zdroj: *Vlastní*
22. Vzdělávací program, Staroměstské náměstí: Zdroj: *Vlastní*

23. Vzdělávací program, předčítání z knihy, Staroměstské náměstí: Zdroj: Vlastní
24. Vzdělávací program, nádvoří Mladoboleslavského hradu: Zdroj: Vlastní
25. Vzdělávací program, závěr: Zdroj: Vlastní
26. Provokující exponáty: Zdroj: Vlastní
27. Kufř s vybavením na cestu: Zdroj: Vlastní
28. Provokující exponát: Zdroj: Vlastní
29. Hrob Jakuba Baševiho: Zdroj: Vlastní
30. Výhled na město: Zdroj: Vlastní
31. Autorka při čtení židovských jmen na vzpomínkové akci: Zdroj: Vlastní

Seznam příloh

1. Pracovní list	54–57
2. Dotazníky	58–67
3. Fotografické přílohy	68–82
4. GDPR, souhlas se zpracováním osobních údajů	83

Pracovní list:

Putování po místech spjatých s židovským obyvatelstvem v Mladé Boleslavi

Eliška Zouharová

Zastavení první – bývalá Synagogní ulice

1. Jak se jmenovala modlitebna Židů, která zde stávala?
.....
.....
2. Jaký předmět jste si mohli prohlédnout na místě bývalé synagogy?.....
3. Čemu se říká „Jarmulka“?
  - a) pánskému černému klobouku
  - b) šátku, kterým si ženy zakrývaly vlasy
  - c) malé čepičce zakrývající temeno hlavy
4. Nakreslete zde židovský symbol – Davidovu hvězdu, kterou můžete najít na panelu v místě bývalé synagogy?

Zastavení druhé – Staroměstské náměstí

1. Projděte si náměstí a vyhledejte domy židovských obyvatel (před domy najdete v dlažbě kameny zmizelých). Tito obyvatelé města byli během války transportováni do Terezína, Osvětimi nebo Mauthausenu.

Napište do řádku jejich jméno, příjmení, datum odjezdu do koncentračního tábora a jméno koncentračního tábora, ve kterém zahynuli. Před domy můžete najít Stolpersteiny.

Co to je?.....

1 dům

2 dům

3 dům

Zastavení třetí – Boleslavský hrad

Toto město s hradem založené knížetem Boleslavem II. se po třicetileté válce proměnilo v kasárny, které užívala armáda až do roku 1953. Tragickou vsuvkou byla léta nacistické okupace, kdy zde byl sběrný tábor pro židovské obyvatelstvo.

1. Jaké věci jste si „zabalili do kufru?“
.....
.....
2. Jak byste se cítili, kdybyste museli odjet vlakem do neznáma, bez rodiny a všech osobních věcí?
.....
.....
3. Kolik milionů židovských obyvatel zahynulo v Evropě během 2. světové války?
  - a) 4 miliony
  - b) 6 milionů
  - c) 10 milionů
4. Napište jméno aspoň jednoho koncentračního tábora?
.....
.....

Celkový počet lidí z Mladé Boleslavi a okolních měst a obcí, kteří odjeli transporty z hlavního nádraží v Mladé Boleslavi byl 1043 osob. Po skončení války se domů vrátilo pouze 48 osob.

Dotazníky – výběr nejzajímavějších prací

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

Moc se mi program líbil. Lidé se měli velmi dobře.

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

Ano, ano, ale nesouhlasím s tím.

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

*Byť se časem míjejí a obledávají, pomáhá si,
odpovídat.*

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

Nové informace a nářky.

Co se Vám nejvíce líbilo?

Zabalení 50 kg do kufra.

Co se Vám nelíbilo?

*To, že se měli řídit dobře, jinak se mi to moc líbilo
díky na program.*

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

CHUDÁCI

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

ANO

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

UČIT SE O TOM

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

ZNALOSTI A VĚDOMOSTI

Co se Vám nejvíce líbilo?

CHUŽEM PO PAMÁTKÁCH
KÁPĚ S KUFREMY
E'

Co se Vám nelíbilo?

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

já

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

měli to těžký no, ~~ne~~ nedokážu si představit kdybych
~~byl~~ v té situaci byla já

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

asi ne, ale vzhledem k dnešní situaci nevím

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

respektovat když nikdo nemá stejný názor na
náboženství, nikdo ^{nemusí} ~~ne~~ mít stejný názor jako ostatní

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

větší přehled o 2. světové válce, a židech

Co se Vám nejvíce líbilo?

povídání, když jsme ~~a~~ si vybíraly věci (~~to~~ uvažovaly
jsme)

Co se Vám nelíbilo?

dlouhé psaní

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

Dost mě to bavilo, bylo to zábavné, zajímavé i jsme si hodně věcí vyzkoušeli v praxi

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

Ja si myslím že možná ano

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

Nesoudit lidi podle vzhledu, náboženství, peněz, atd....
Pokud někdo někoho soudí podle vzhledu tak mu to vyvrátit.

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

Zajímavosti, vědomosti a věci co židé museli prožít.

Co se Vám nejvíce líbilo?

To že jsme si vyzkoušeli věci i v praxi a také mi přišlo že jste nemluvila jenom vy ale také jsme se k tomu mohli vyjádřit i mi

Co se Vám nelíbilo?

že byla zima, a jel nám pozdě autobus. Exkurze byla super, ráda bych jela znovu.

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

~~Dobrá~~

Bylo to dobré

Dozvěděl jsem se nové věci

Bylo to zajímavé

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

Asi mážon

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

Nevím

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

Přineslo mi to nové znalosti třeba kolik zemělo židů. Aktivita jako např. ty kameny zmyšlelých tak jsem zjistil k čemu to je protože dřív když jsem to to měl tak jsem nevěděl co to je

Co se Vám nejvíce líbilo?

Ta Aktivita

Co se Vám nelíbilo?

Všechno se mi líbilo

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

Měli se blbě, ale bylo to zajímavé.
Měli hodně těžké situace.

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

~~Myslím si, že ano.~~

Možná ne asi nevíím

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

Aby měl každý své právo.

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

ponaučení, zajímavosti, jak se žít měli

Co se Vám nejvíce líbilo?

Jak jsme si museli vybrat ty 4 věci
do "kufra"

Co se Vám nelíbilo?

psaní moc dlouhé

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

~~že~~ že to byla krásná doba.

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

Spíše ne

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

Nevím

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

Věřit se trochu do té situace

Co se Vám nejvíce líbilo?

Hledání kamenů zmizelých

Co se Vám nelíbilo?

Asi nic

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

*a zajímaví
dobrý to bylo*

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

doufám že ne

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

byť na sebe hodný

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

snadosti

Co se Vám nejvíce líbilo?

hledání sích kamenů

Co se Vám nelíbilo?

čekání na bus

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

CHUDÁCI ŽIDI, NEVĚDĚLA ŽE JSEM ŽE SE TOHO
ZA 2. SVĚTOVÝ STALO TAK MOC

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

NE, PROTOŽE TĚD JSEM ZBRANĚ AŽ MOC
VIVINUTÝ A LIDI BY ZKOUČILU JAKO DINOSAUREI

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

BUDA VÍC MUVIT O
TĚHLE UDÁLOSTI = CHCI MÍR VE SVĚTĚ ☺

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

JEŠTĚ VĚTŠÍ STRACH Z HITLERA

Co se Vám nejvíce líbilo?

Sedmiminutný svícen a čtení z knížky

Co se Vám nelíbilo?

Když mi vzlyaly moje mantichu se šperky a s jidem

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

~~-----~~

Prosím o Vaši reflexi

Zkuste vyjádřit své pocity, které vás napadnou na konci našeho programu.

Program byl super

Myslíte si, že se takové události mohou ještě někdy opakovat?

Ano

Co můžeme dělat pro to, aby se tak nestalo?

Mluvit o tom více s lidmi

Co Vám toto povídání a aktivity přinesly?

Víc si uvědomit jak to bylo strašné

Co se Vám nejvíce líbilo?

Interaktivní části

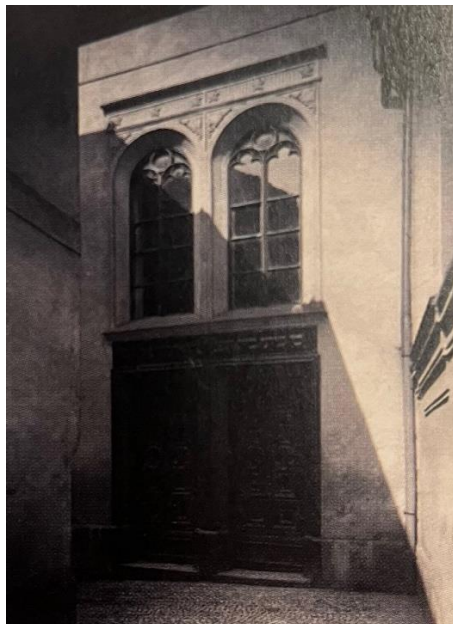
Co se Vám nelíbilo?

Děkuji Vám, s pozdravem Eliška Zouharová

Fotografické přílohy

Ulice židovské čtvrti

Obrázek 1: *Vchod do Synagogy*

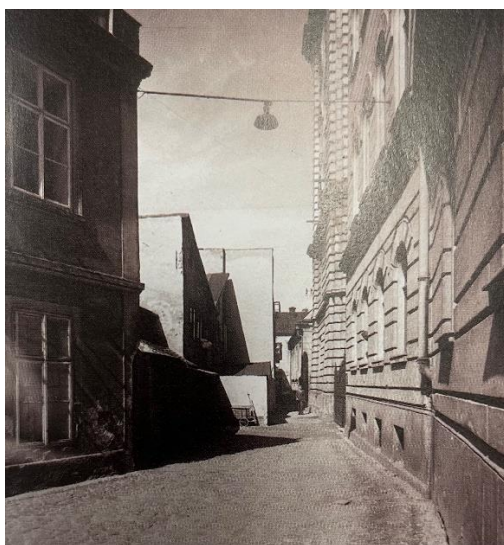
Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 2: *Pamětní místo, kde stávala synagoga, snímek z r. 2023*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 3: *Synagogní ulice, snímek ze 40. let 20 století*

Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 4: *Kostel Nanebevzetí Panny Marie, snímek z r. 1977*

Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 5: *Krajířova ulice, snímek ze 30. let 20. století.*

Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 6: *Budova židovské školy v Krajířově ulici snímek z r. 2023*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 7: *Bělská ulice, snímek z roku 1943*

Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 8: *Ulice Starofarní, snímek z roku 1981*

Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 9: *Ulice Kateřiny Militké, snímek ze 40. let 20.století*

Zdroj: MĚSTECKÁ, Sylva, 2006.

Obrázek 10: Povolání do transportu AE 3 (11.2.1945 z Prahy do Terezína)

Předvolání pro cestovní číslo .....

Z příkazu Vám oznamujeme, že dne 11. února 1945 máte odcestovati k pracovnímu nasazení v Terezíně.

Děti: Nežidovské děti nemohou být vzaty s sebou. Tyto děti mohou zůstat v bytě v opatrování příbuzných nebo známých, nebo mohou být dány k příbuzným nebo známým smíšeným manželstvím, anebo do veřejných sociálních institucí /Okresní péče o mládež, Sociální ústav hlav. města Prahy/.

Židovské děti musí být vzaty s sebou do Terezína.

Byt a majetek: Odbavení majetku se neprovádí, neboť jde o pracovní nasazení a nikoliv o přeložení bydliště nebo ghettoisování.

Policejní odhláška se neprovádí.

Bytem a majetkem může být v mezích zákonných předpisů disponováno. Neždane-li nikdo v bytě, doporučuje se odevzdati klíče zplnomocněnému zástupci. Zmocněnce jmenujte správci domu.

Máte-li kouta, pobírate-li renty, pense nebo pojišťovací požitky, z nichž mají mít užitek děti, které nebyly vzaty s sebou, anebo manželé, udělte příslušnou plnou moc opatrovníkovi, pokud se týče manželů.

Zavazadla: Ještě vzít jen nejnutnější zavazadlo, neboť pro cestu ještě k dispozici jen velmi omezený prostor. Ložní soupravu a jídelní náčiní nicméně rozhodně vezměte s sebou.

Zavazadlo opatřte pokud možno trvanlivé cestovním číslem, které Vám bylo přiděleno. Velké zavazadlo ještě odevzdati v sobotu mezi 8 a 19 hod. ve sběrně v Praze XI, Levého ul., hlavní vchod do židovského hřbitova. V nutných případech bude velké zavazadlo pokud možno odvezeno, požádejte-li o to prostřednictvím doručitele této obsílky, nebo nejpozději v pátek dne 2. února 1945 do 17 hodin u Židovské rady starších v Praze V., Phil. de Monte ul. 15, I. poschodí, transportní oddělení /telefon 625-41 nebo 631-51, linka 175/.

Zavazadlo, které má být odvezeno, musí být připraveno a označeno počínaje sobotou dne 10. února 1945 v 8 hodin ráno a až do jeho odvozu musí stále být v bytě někdo přítomen, kdo zavazadlo vydá.

Zavazadla ze vzdálených předměstí nemohou být odvezena.

Povinnost k nástupu: Kdo nenastoupí, musí být připraven na trestní opatření proti sobě a příslušníkům své rodiny.

Sociální pomoc: V nutných případech může být poskytnuta peněžité podpory. V případech naprosté nutnosti může být poskytnuta pomoc při balení /oddělení pro sociální péči Praha I., Haštalská 20, Telefon 615-85, 627-41/.

Nástup: V sobotu dne 10. února 1945 nastupují cestovní čísla od 1 - 225 do 18 hodin, cestovní čísla od 226 - 550 do 20 hodin na Hagiboru. Obyvatelé dělnických domovů ŽRS budou včas odvezeni zvláštěními vlaky elektrické dráhy.

Cestovní čísla 551 - 725 nastupují ve 20 hodin ve středostavovské kuchyni v Praze I., Haštalská 20.

Cestovní čísla přes 726 nastupují ve 20 hodin v Praze V, Kelleyova 6. /Dělnický domov/.

Bezpodmínečně vezměte s sebou všechny potravinové lístky, pracovní knížku a osobní průkaz. Policejní odhláška a odhláška potravinových lístků se nekone.

Dotazník: Přiložený dotazník ve všech bodech přesně vyplňte a přineste s sebou.

Všeobecné informace: Praha I., Josefovská 5, I. poschodí, č. 8. 10, telefon 625-41, 631-51, linka 213.

Električky: Do 15 hodin platí bílá /pro odevzdání zavazadel/ od 15 hodin zelená /pro nástup/.

Židovská rada starších v Praze

Přílohy: Cestovní číslo, plná moc pro příslušníky rodiny, dotazník, 2 električky.

Zdroj: www.holocaust.cz

Staroměstské náměstí

Obrázek 11: *Dům rodiny Honigsfeldovy na náměstí*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 12: *Stolpersteiny před domem rodiny Honigsfeldovy*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 13: *Dům rodiny Schreiberovy na náměstí*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 14: *Stolpersteiny před domem rodiny Schreiberovy*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 15: *Dům rodiny Federerovy na náměstí*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 16: *Stolpersteiny před domem rodiny Federerovy*

Zdroj: Vlastní

Život na sběrném místě – boleslavský hrad, fotografie z r. 1941

Obrázek 17: Život na sběrném místě

Zdroj: Židovské muzeum v Praze

Obrázek 18: *Pietní vzpomínkové místo věnované internovanému židovskému obyvatelstvu*

Zdroj: Vlastní

Fotografie ze vzdělávacího programu

Obrázek 19: *Práce dětí v místě bývalé synagogy*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 20: *Práce dětí v místě bývalé synagogy*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 21: *Vzdělávací program, Staroměstské náměstí*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 22: *Vzdělávací program, Staroměstské náměstí*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 23: *Vzdělávací program, předčítání z knihy, Staroměstské náměstí*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 24: *Vzdělávací program, nádvoří Mladoboleslavského hradu*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 25: *Vzdělávací program, závěr*

Zdroj: Vlastní

Pomůcky ke vzdělávacímu programu

Obrázek 26: *Provokující exponáty*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 27: *Kufřík s vybavením k odjezdu*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 28: *Provokující exponát*

Zdroj: Vlastní

Fotografie židovského hřbitova v Pražské ulici v Mladé Boleslavi

Obrázek 29: *Hrob Jakuba Baševiho*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 30: *Výhled na město*

Zdroj: Vlastní

Obrázek 31: *Autorka při čtení židovských jmen na vzpomínkové akci*

Zdroj: Vlastní

GDPR souhlas s použitím fotografií v BP

Vzdělávací program – Život židovských obyvatel
v Mladé Boleslavi dne 9.11.2023

Souhlas s použitím fotografií v bakalářské práci.

Jméno a příjmení	Podpis
Aneta Broučková	Broučková
Filip Hradl	Hradl
Terese Růžičková	Růžičková
Petr Bartoš	Bartoš
Lea Nardobil	Nardobil
Anna Křehová	Křehová
Václav Dubský	Dubský
Matyáš Benš	Benš
Eva Dvořáková	Dvořáková
Martina Hodešová	Hodešová
Lenka Hájková	Hájková
Anička Veselá	Veselá
Van Beránek	Beránek
Antonín Šulc	Šulc
Matěj Šikl	Šikl
Hilkeř Konečná	Konečná
Šimon Votruba	Votruba

Alena Štara	Štara
Elza Dehřelová	Dehřelová
Aneta Kájpálková	Kájpálková
Jiřina Vondráková	Vondráková